
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

शिर्षक	ग्रंथकार	विषय	विस्तार (पुर्ण/ अपूर्ण)	टिकाकार	आकार	पृष्ठे	लिपी	सामग्री	Lines per page	Letters per line	Condition & age (शके/विकम सवंत)	Additional Particulars / Remark
संहिता -	-	दर्शन	अपूर्ण	-	८/६	६०	संस्कृत	कागद				

M-2977

अन्नमरणं रोगम करोति भौमे सौरे च मृत्युर्विविधश्च सिंहिकेयः ॥ गुरुर्विवादं बुधमर्थनाशं चंद्रे च सौ
ख्यं धनलाभ भृगुश्च ॥१॥ राहुर्द्वितीये धनहानि विघातं सौरश्च यं भूमिसुतु रवेहिगु ॥ चंद्रेत्रमा
दै धननाशहानि गुरुर्बुधे भृगुः क्रमेण लाभं भे स्यात् ॥२॥ तृतीयगा राहुसौरि रवि भृगुश्च भौमे राशि
श्चराहानि शाकुरस्यात् ॥ हानं जयं पुष्टिकरोति पुण्यं गुरु बुधेहानि क्रूरस्वतीये ॥३॥
चतुर्थके चंद्रसुतेन च सौख्यं निराश्च दारा रवि सौरि भौमे ॥ स्वचित्ते नाशं च गुरु
व चंद्रे पशोर्भपङ्कुरुते तिराहुः ॥४॥ विभौम चिंता दिनना धसौरि कलत्र रोग
बुधासिंहिकेयाः ॥ आदानुपीडा हि मगौ च भौमे स्वा... गुरु नमनुपंचम सौख्य
नास्यात् ॥५॥ राहुः सिता क्रि बुधरात्रि नाशं दीनं करो भूमिज बुध भृगु तथा च ॥ सौख्यं धनागम विना
शनाय पशि वीणा पूज्यो नदत्ति सौख्यं ॥६॥ शनि भ्रराहु अपरागमसूर्य बुध चंगौ बंधनं सौख्यं नाश ॥
सुखं धनं चंद्रि भौमजीव भौम भृगुः के च लक्ष्मी चिपुलां समे च ॥७॥ चंद्रोष्टमे मृत्यु कलत्र जी
व भौमे च दाह मरणानि सौरि ॥ विघात राहु च तथा रवि भेदं संद्रपुत्रो बुधमर्थसिद्धिः ॥८॥
धनं स्त्रियाः स्वगुरुश्च सिद्धिः भृगु के च सौख्य वृद्धं बंध भौमे ॥ शनि विरो धं रवि चंद्र रोगा वे
धोविपत्क्षय पंचम पंगा ॥९॥ बुध सातो भा गौ वा व स्थो शनि भ्रराहुकुजे भंग दोषाः ॥
ना रणं कमसू पो कुरुते नि लाभं राकासे सूनावनिज करा ति ॥१०॥

अग्नि०॥

त्रिवरदमग्निं जलपति॥उमाकांतं गिरं नत्वाहं रं वंशिवमंविवकां॥एकंवि
शे:१ पुना च्यावयेद्दीपो वितंव्यते॥१॥ कात्यायनः॥ नियुक्तावा
मान्निष्ठोतिहोत्रवदनुवाके नसह स्वामिना शीर्षेति॥ अस्यार्थः॥
नियुक्तानब्राह्मणे ब्राह्मणमियारिपुमन्नसह शीर्षेयनुवा पं४
केन षोडशचैनबमासोनिहोत्रवादिति॥ प्रथमांचिरत्त
मांमिसाधकत्ते प्रकारेणास्यर्थः॥ त्रिभातेव्यंतेसमारोपणामच
मीसर्पमुपस्थापाद्यौः सन्नतमियनुवाकेनानपेदसमा
नौऽग्नसंपगत्यानत्रसवेपात् ग्यामेवाचिवसन्न नरप्यः त्रेधा
तवाउदवसानीयिष्टिः नदंते अयं ते योनिरीयग्नी आत्मनिसमा

रोद्यतद्दस्माणमास्यप्रवेश्यअभ्यःसंभ्यतइतिपउअचेनानु
वाकेनसूर्यमुपस्थापापश्चाददपरश्यंन्वनंगत्वाग्रामंनागछे
त्वानामस्थोजवेद्दिसर्थेशपग्रामेवस्तमिघंनूअरुण्यारगि
आरोप्यअर्कोपस्थानानंतरंग्रामेगत्वायज्ञानूकुर्यादिति
सूत्रार्थः ।। अथमंत्रार्थः ।। सहस्रशीर्षा ।। नारायणपुरुषदृष्टा
जगदुत्पन्नपुरुषदेवत्याषोडषरूचःपंचदशानुष्टुभःषोडशीत्रि
ष्टुप ब्रह्मणब्राह्मणमित्यायायापुरुषमेधेचरूपस्यपरमात्मनोऽ
वयवाः ।। पूर्वाच्यापांतेप्रोक्ताः तेमवयविपुरुषोत्रस्तूयते । अथ
कोमहदादितत्त्वदशांग्भ्यतनोयःपुरुषःपुरुषान्नपरंकिंचिदस्तादि

श्रुतिषु प्रसिद्धः सर्वप्राणिसमष्टिरूपो ब्रह्मांडदेहो विराडाख्यो
सि। कीदृशः। सहस्रशीर्षा। सहस्रशब्दो बहुत्ववाची। संख्यावा
चकत्वे सहस्राक्षदं इति विरोधः स्यात् अत्र सहस्रद्वयं न भाव्यं।
ततः सहस्रसमसंख्यानि शीर्षाणि शिरांसि यस्य सः। शीर्षं छंदसी
२ ति शीर्षशब्दस्य शीर्षन्नादेशः। शिरोग्रहणं सर्वावयवोपलक्षे २
णार्थं। यानि सर्वप्राणिनां शिरांसि तानि सर्वाणि तद्देहांतःपातित्वा
त्तस्य चेति सहस्रशीर्षत्वं। एवमग्रेपि। सहस्राक्षः। सहस्रमक्षी
णि यस्य सः। अक्षिग्रहणं सर्वज्ञानेंद्रियोपलक्षणं। सहस्रपात्।
सहस्रं पादा यस्य सः। संख्या सुपूर्वस्येति पादस्यांतलोपः। पाद ग्रह

पंचकर्मेन्द्रियोपलक्षणं । सपुरुषो भूमिं ब्रह्मांडलक्षणं कृत्स्नं सर्वतस्तीर्य
गृ धर्मम यत्क्वस्य स्थो व्याप्य स्पर्शो तिर्य्यो पंचकर्मीय दृष्ट्वा त्वमिशब्दोनं
तोपलक्षकः । पंचभूतानि व्याप्य दशांगुलपरिमितं हृदयं अत्य
तिष्ठत् । अतिक्रम्यावस्थितः दशांगुलमित्युपलक्षणं । ब्रह्मां
डाद्बहिरपि सर्वतो व्याप्यावस्थित इत्यर्थः । यद्वा । नाभेः सकाशात्
दशांगुलमतिक्रम्य हृदि स्थितः । नोक्तितइति कुतो लभ्यते । कतम
७मx आत्मेत्युपक्रम्य योयं विज्ञानमयः प्राणेषु हृद्यन्तर्ज्योतिरिति श्रु
तेः । विज्ञानात्मनो हृद्यवस्थानं कर्मफलोपभोगाय । अंतर्यामि
नो नियंतृत्वेन । तदुक्तं । द्वासुपर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं

परिषस्वजाते॥ तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्त्यनश्नन्नन्यो अभिचा
कशीतीति॥ स पुरुषात्रेदेवता॥ तथा च श्रुतिः॥ इमे वै लोकाः पूरय
मेव पुरुषो योयं पवते॥ सोस्यां पुरि शेते तस्मात्पुरुष इति॥ १॥
पुरुषएवायदंसर्वं यत्तीमानं जगत् पवन्नतं मिति तं जगत् पत्तेमा व्यं भ
३ वीष्यं जगत् तत्सर्वं पुरुषः तत्सर्वैतदपि पुरुषएवाय यो अस्मिन्क ३
ल्पेवर्त्तमानो प्राणिदेहाः सर्वोपि विराट् पुरुषस्यावयवास्तथै
वातीतानागामी सपुरुषः पन्नपस्मात् अन्नेन प्राणिनां भोग्येनान्ने
न फलेन निमित्तेनाभ्येते नातिरोहति॥ स्वकीयां कारणावस्थां मतिक्र ति ३
म्य परिदृश्यमानां जगदवस्थां प्राप्नोति तस्मात्पुरुषस्य प्राणिनां क
र्मफलभोगाय जगदवस्थास्वीकारान्नेदं तस्य वस्तुत्वमित्यर्थः॥

४भ

यद्वा। सर्वेपुरुषेभ्यो महिपरी गामी त्याशंक्याह। अमृतत्त्वस्यामर
ण धर्मस्येशानः। मुक्तेरीषः। पाहिमा सेव्यरोनासो विपतेइत्यर्थः।
किंच। पदजीवजातं। अन्नेनातिरोहति प्ररोहति। उप घातेतस्यसर्व
स्यचेशानः। ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतो भूतग्रामउक्तः। तस्मान्नेनैव
प्रभुतेः। इतःप्र शुनाद्विदेवाउपजीवंतीतिभावः॥२॥ एतावानस्य। अति
तानागतवर्त्तमानकालसंबंद्धंजगद्यावदस्ति। एतावानस
र्वोपि अस्यपुरुषस्यमहिमा। स्वकीयसामर्थ्यविशेषोविस्त्रे
तिः। ननुवास्तवस्यरूपं। वास्तवपुरुषस्तु अतोअस्मान्महिम्नोऽज
गज्ज्याव्हतद्यायांश्च। अतिशयेनाधिकः। एतद्रुपंपस्पर्श

त्रिते। अस्यपुरुषस्यविभूत्यासर्वाणितानिकालत्रयवर्तीनिप्रा
णिजातानीपादश्चतुर्थांशः। अस्यपुरुषस्यविशिष्टं त्रिपात्स्वरूपं।
अमृतंविनाशरहितं तत्रविद्योतमानमेकंस्वप्रकाशे स्वरूपेऽ
वतिष्टतइतिशेषः। यद्यपिसत्यज्ञानमनंतं ब्रह्मेत्याम्नातस्यप
रब्रह्मणइयत्तापाः। अंशांशात्पादश्चतुष्टयनिरूपणीतुमश
क्यंतथापिजगदिदं ब्रह्मस्वरूपापेक्षयाल्पमितिविवक्षितत्वात्
पादत्वोपन्यासः॥३॥ त्रिपादूर्ध्वः। योयंत्रि[illegible]पात्पुरुषः संसार
स्पर्शरहितः ब्रह्मस्वरूपः। अयंऊर्ध्वउदैत्। अस्माद्ज्ञानेसंसा कार्या
रात्बहिर्भूतोऽत्रत्यैर्गुणदोषैरस्पृष्टउत्कर्षेणस्थितवान् तस्यास्य

४
४

॥ श्री ... नमः ... पे नमः॥ ऋचं वाचं॥ पंचाध्यायी॥ आथर्वणे नघी चादष्टा॥ दध्याइ
... आथर्वणः॥ एतं श्रुत्वा मेतं यद्भं विहितं चकारेति श्रुतेः॥ ॐ ग्रथ्ये स्यग्निकोमे ऊ
... मंत्र ... नेत्या घ ध्यायसमाप्तिपर्यंतं आश्चमेधिकं तद्द्वयं वर्जयित्वा॥ का
... ... शांतिकरणमाद्यं तयोः ऋचं वाचमित्यध्यायेन शांतिकरणं कार्यं॥ ऋ
... ... पाठ प्रवर्ग्यमंत्रा हावसथ्यायस्य दर्शनात्॥ अथमंत्रार्थः॥ ऋचं वा
... ... लिंगोक्तदेवतानि॥ ऋचं ऋग्रूपां वाचं अहं प्रपद्ये प्रविशामि॥ म
... ... नः यजुरूपं मनः प्रपद्ये॥ प्राणं प्राणरूपं साम प्रपद्ये। चक्षुरिं ... ...
... ... प्रपद्ये। वागादि ग्रहणं सप्तदशावयवोपलक्षणं। सप्तदशावयव ...

यर्थः। त्रयी विद्यां लिंगशारीरं च प्रपन्नं प्रवर्ग्यो नन नन्चयेदि
द्रियं ॐ जो मानसवलं धा च्छै पुनरो जो ग्रहणाच्छारीरं च वलं। प्र
सनि भ्वाससवायु चुतेस वेए कीभूतासं ताम येवं नंते। अतोपि प्रवर्ग्य
तौति भावः॥१॥ यन्मो। वृहस्पतिर्देवेत्यापंक्तिः। मेमम चक्षुषः चक्षं
यदेच्छिद्रं अवखंडनं जातं प्रवर्ग्याचरणेन। हृदयस्य वुद्धेर्वाय च्छिद्रं जा
तायदरे अतिरुपां अति हिंसितं। प्रवर्ग्याचरणेन मयच्चक्षु वुद्धिर्मन
त्वं जातं वृहस्पतिर्देवगुरुर्मे तदच्छिद्रं अतिन्नं चंदधातु संदधातु
निर्वर्त्तयतु। भुवनस्य भूतजातस्य यः पतिरधिपतिः प्रवर्ग्यरूपो यज्ञः स नोस्माकं
। वृहस्पतिना छिद्रापाकरणात् प्रवर्ग्यः कल्याणरूपोस्त्वित्यर्थः॥२॥

भूर्भुवः स्वः त्रिणि यजूंषि। तत्सवितुः कयानः कस्या। नसीषुमाः।।तच्छृतस्तोऽ चयोव्या
ख्याताः अस्तीषुण इत्यस्यां सचिरातभवास्यू ति शिरिति बहुवचनं। पूर्वमृतयइत्येत
पाठः।उति शिरवनैर्हेतुक्तिः शतमसंख्यरूपो भवसीत्यर्थः।।६।।कयात्यं।इंद्रदेवत्यगा
यत्री।अनिरुक्तोंऽ पदहीना।अपपादे व्यूहव्यं।हे वृषन्न् वषीभूतीति वृषा।हस्वेक्तः इंद्र।व
सवोव्यत्रहाव त्रोत्य।विधानं।कयाडत्याकेन तर्पयेन हविर्द्दानेन नोऽस्मान् अभिप्र
मत्तो।आक्षिमोदयसि।मदिस्वयते।ज्ञा ज्येमदे मोस्तृतौ गतो।लट्।कयाचउत्याख
स्तोतृभ्यः स्तुतिकर्तृभ्यो यजमानेभ्यः आभर आहर।।आहर सिंधनं दातुमि
तिभोषः।तद्धयेन तथा वयं कुर्मैति भावः।आभरे ति लङर्थे लिट्।।७।।इंद्रो विश्वस्य।द्वि
पदा विराडिंद्र देवत्या।विंशत्यक्षरा द्विपदा विराट् कथ्यते।विश्वस्य सर्वस्य जग...

इंद्रि परमैश्वर्ये। इंदतींद्रः परमैश्वर्यो महाविरः आदित्यो वायो राजतिर्देदीप्यते। इंद्र देव।
मनोस्माकं द्विपदे विभक्ति व्यत्ययः। द्विपदां पुत्रादीनां शं सुखरूपो स्तु। चतुःपदे च
तुःपदां गवादीनां च शं सुखरूपोस्तु॥ ता। शं नो मित्रः। दे अनुष्टुप् ओ। मित्र वरुणा दय
देवताः मित्रो देवो नोस्माकं शं सुखरूपो भवतु। माहावीरे प्रसादात् मे घृति भक्ते कु
र्विन्तु। तीति मंत्रः। वरुणः शं सुखरूपो भवतु। वृणोत्यस्मा करोति भक्तमिति वरुणः।
अर्यमा। नेस्माकं शं भवतु। इयर्तिः गच्छति भक्तं प्रतीत्यर्यमा। इंद्रो देवो नोस्माकं शं
भवतु। बृहस्पतिर्देवगुरुः नः शं भवतु। बृहतां वेदानां पतिः पालकः। उरुर्विस्तीर्णः
क्रमो पादन्यासो यस्य स विष्णुः नोस्माकं शं भवतु। वेवेष्टि व्याप्नोतीति विष्णुः॥ ॥२
शं नो वातः। वातो वायु नोस्माकं शं सुखकारी अपरुषः अव्याधिजनकश्च पवतो।

वत्सवां ॥ पव गतो लोक॥ सुवति जनान्स्वस्वव्यापारेषु प्रेरयति सूर्यः शं सुखरूपो ऽ दह
न्वेषजरापश्च नोऽस्माकं तपतु। किरणान्प्रसारयतु ॥ पर्जन्यः पिपर्ति पूरयति जलेन
पर्जन्यः॥ परोऽक्षः स्फूरो जन्यतते नरी। पर्जन्यो रसद्रव्येद्वं विलय विधानं। पर्जन्यो ग
सः नोऽस्माकं शं सुखं करकानि क्षत्रादहितं यथा तथा अभिवर्षतु सिंचतु। क
कं निकृद्दत्। अक्षतं करोतीति शब्दं कुर्वन् दधती दधतीत्यादिना पड लुगंतोनि
पात॥१०॥ अहानि शं। द्विपदा गायत्री। अहानि रात्रयश्च देवताः। अहानि दिवानि दि
नानि नोऽस्माकं शं सुखरूपाणि भवंतु। रात्रीः शं सुखरूपा अस्मासु प्रतिधीयतां प्रति
स्थापतु। महावीर इति विशेषः कर्त्तरीयजवादसः वातइंद्राग्नी॥ त्रिष्टुप्। इंद्राग्नी इंद्रावरु
णो इंद्रापूषणो इंद्रासोमो देवताः इंद्राग्नी अवोभिः पालनेः हृत्यो नोऽस्माकं शं सुखक

पो भवतां। शं नं इंद्राग्नी हव्यं यथोस्तोरातहव्यो हविस्त्त स्तो इंद्रावरुणो नः शं भवतां। वज्रस्तातौ।
...नस्य सातौ दाने निमित्त भूते। इंद्रापूषणा इंद्रपूषणा इंद्रपूषसंज्ञौ देवौ नो स्मा
...वरूपौ भवतां। इंद्रासोमा इंद्रासोमौ देवौ शं सुखरूपौ भवतां। किमर्थं। सुविताय।
...तं सुवितं साधुगमनाय साधुप्रसवाय वा। तथा शं रोगाणां शमनाय। योयवनं
या...ककरणाय च भयानां। रोगं भयं च निवर्त्य सुखरूपौ भवतामित्यर्थः। देवता
द्वंद्वे...ति सर्वत्र पूर्वपदस्य दीर्घत्वः॥ ५॥ शं नः॥ अ...गायत्री। देवीः दिवो दीप्य
ना। ...पो नो स्माकं ...शि...ये अ...स्ति...काय। ...शाय वा पीतये पानाय च शं सुख
रूपा भवंतु। अस्माकं स्नाने पाने चापः सुखयित्र्यो भवंतु। आपः शं ...रोगा
शमनं ...यापवनं पृथक्करणं चाभि...स्रवंतु। नो स्माकं भयरोगनाशं कुर्वंतु इत्य...

स्वौनाः पृथ्वी वी व्याख्याता ॥१५॥ आपोति शात्वचौ व्याख्याता ॥१६॥ द्यौः शान्तिः । यज्
षि । संहृष्टीजी व्यासमित्यं तानि द्यौः शांतिः एकाधिको शक्करी । द्यौः द्यौ लौकरूपा
या शांत्तिः । अंतरिक्षरूपा चया शात्तिः । पृथिवी भू लौकरूपा चया शात्तिः आपो ज
लरूपाया शातिः ॐ शधीरूपाया शातिः वनस्पतयो वृक्षरूपाया शात्तिः विश्वेदेवास
र्व देवरूपाया शांतिः ब्रह्मत्रयी लक्षणं परंवातद्रूपाया शात्तिः सर्वजगद्रूपाया शात्तिः
शांत्तिरेव शांत्तिः यास्वरूपातो शात्तिः सा शांत्तिः सामाप्रत्तिरधि ॥ अस्तू पुरुषव्यत्य
यैः । महावीरप्रसादात् सर्व शांत्तिरुपमांप्रसत्स्विस्यर्थः । यद्व द्यौरित्यादिषु विभत्ति
प्रयः । सप्तम्यर्थे प्रथमा । विव्यंतरिक्षे पृथिव्याम स्वोषधीषु वनस्पतिषु विश्वे
देवेषु सर्वस्मिंश्च या शांतिः सा मांप्रसत्स्विचसर्थः ॥ १७ ॥ हेतेहंह ॥ हते । हविदा

दे ष्टि दुर्गंज्वराउज्ज्वरेऽजरी तेपिप्रिरे हे महाविर मा मां त्वं दृंह दृढी कुरु। यद्द्वारा दृते चिदीर्यो
मि मां दृंह। अधिष्ठितं कर्म कुरु। यद्वा असु सुरक्षातेऽस्य कृत्वा चक्षु दृति शब्देन महा
वीरः। दृते हे महावीर मां दृंह। दृढं कुरु। कथं सख्यं तदाह। सर्वाणि भूतानि प्राणि
नो मा मां मित्रस्य चक्षुषा समीक्षंताम्। सम्यक् पश्यंतु। मित्रदृष्ट्या मां सर्वे पश्यंतु।
नारिदृष्ट्या। सर्वेषां प्रियो भूपासमीत्यर्थः। किंच। अहमपि सर्वाणि भूतानि मित्र
स्य चक्षुषा समीक्षेय पश्यामि। सर्वे मे प्रियाः संतु। मित्रचक्षुः शांतं भवति। मित्रः
कंचन न हंति। मित्रं च कश्चन न हंति। एवं परस्परा द्रोह येन सर्वान् अहं संतो मित्रस्य
चक्षुषा वयं समीक्षामहे पश्यामः॥१८॥ दृते दृंह। हे दृते वीर मां दृंह। आदरार्थं ॥६॥
पुनर्वचनं हि महावीर ते तव संदृशि संदर्शने अहं ज्योक् चिरं जीव्यासं जीवे

यां जीवेराद्दिविषद्धि भद्ररूपं। ज्योगिति निपातश्चिरार्थ पुनरुक्तिरादरार्था पतेसं दृशि
ज्योक् जीव्यासं॥१९॥ नमस्ते व्याख्याता। नमस्ते द्वे अनुष्टुभौ। विद्युत्स्तनयित्नुरूप
भगवद्देवते। हे भगवन् महावीर विद्युते विद्युद्रूपायते तुभ्यं नमोस्तु। स्तनयित्नु ग
र्जितं तद्रूपाय ते नमोस्तु। यतः कारणात्त्वं स्वः स्वर्गं गंतुं समीहसे। चेष्टसे अत
स्ते तुभ्यं नमोस्तु॥२०॥ यतो यतः। हे महावीर यतो यतो यस्माद्यस्माद्दुश्चसितात्
त्वं समीहसे अस्मास्वपकर्तुं चेष्टसे। ततस्ततो नोऽस्माकमभयं कुरु। किंच। नोऽ
स्माकं प्रजाभ्यः शं सुखं कुरु। नोस्माकं पशुभ्यश्चाभयं भीत्यभावं कुरु॥२१॥ सुमि
त्रियानः। यजुः व्याख्यातं॥२२॥ तच्चक्षुः। सूर्यदेवत्या। ब्राह्मी त्रिष्टुप्। एतैर्मंत्रैर्याम

हावीरोअस्माप्तिः स्मृतः। तत् चक्षुः जगतां नेत्रभूतमादित्यरूपं पुरस्तात् पूर्वस्यां दिशि
ऽच्चरत् उच्चरति। उदेति। इतश्च लोपः परस्मैपदेष्विति इकारलोपः। कीदृशं तत् देव
हितं। देवैर्हितं। निहितं स्थापितं। यद्वा देवानां हितं प्रियं। शुक्रं। पापासंस्पृष्टं। शोचिष्मद्वा॥
तस्य प्रसादात् शतं शरदो वर्षाणि वयं पश्येम। शतवर्षपर्यन्तं मव्याहतचक्षुरिन्द्रिया भ
वेम। प्रार्थना प्रार्थयां लिङ्। अत्यन्तसंयोगे द्वितीया। शतं शरदो जीवेम। अपराधीन
वना भवेम। शरदः शतं शृणुयाम। स्पष्टश्रोत्रेन्द्रियाम् भवेम। शरदः शतं प्रब्रवाम।
अस्खलितवागिन्द्रिया भवेम। शतं शरदः अदीनाः स्याम। न कस्याप्यग्रे दैन्यं कु
र्याम। शतात् शरदः शतवर्षोपर्यपि। यश्च बहुकालं पश्येम स्यादियोज्यं ॥२४॥ ५
श्रीमन्महिधरकृते वेददीपे महनोरा अध्यायः शांतिपाठः षट्त्रिंशो संप्रकाशितः॥३६

कात्यायनः। देवस्य त्वेत्यस्य अभ्रिमादायोदंबरीं वैकंकतीं वरनिमात्रीं सव्येन कृत्वा दक्षिणेना
लभ्य यजपतिं युंजनतइति। उदंबरतरुत्थां विकंकततरुत्थां वा हस्तप्रमाणां। अभ्रिं देवस्य त्वेत्यापा
नारिरसी। तिमंत्रेणादाय वामहस्तेनोतो हस्त्या दक्षिणहस्तेन पृष्ठ युंजते मन इति मंत्रं जपती
तिसूत्रार्थः। देवस्यत्वा अभ्रिं देवस्य यजुः। अश्वेस सवितुः देवस्य अनुज्ञायां स्थितो। अश्विनोर्बा
हुभ्यां पृष्ठो हस्ताभ्यां त्वामाददे गृह्णामि। त्वं च नारिरसि स्त्री नाम्नी भवसि॥१॥ युंजते व्या
ख्याता॥२॥ देवी द्यावापृथिवी देवतं यजुः ब्राह्मी गायत्री। कात्यायनः। मृदमादत्तेपीड्वं दे
वी द्यावापृथिवीइति। अध्वर्युर्देवीतिमंत्रेण विकुर्णं मृत्पिंड मादत्ते पांडुवदितिपा।योभ्यां
पृक्ता तिदक्षिणस्ता। अभ्रेरिति लभ्यतेइति सूत्रार्थः। मंत्रार्थस्तु। हे देव द्वौ पृथपाने द्यावा
पृथिवी वी द्यावापृथिव्यो अद्यास्मिं दिनेपृथिव्याः देवयजने देवाइज्यंते अत्रेति देवय

मनस्थाने मखस्य यज्ञस्य शिरो राध्यासं संसाधयेयं। राध्यसाध्यसंसिद्धौ। महावीरो य
६ ज्ञशिरः। किंभूतयोर्वां द्यावापृथिव्यो आदायेति शेषः। दिवो वां जलं पृथिव्यं वां मृ
द आदायेत्यर्थः। एवं द्यावापृथिव्यो प्रार्थ्य[illegible]स्माह। मखायेति तत्र यज्ञाय त्वां गृह्णामि।
एवं सामान्येनोक्त्वा विशेषमाह। मखस्य यस्य शीर्ष्णे शिरसे महावीराय त्वां गृह्णा
मीति शेषः। तं मृत्पिण्डमुत्तरस्थापितहस्ताञ्जलिने निदध्यात्। उत्तरतो देव्यो वम्र्य इति वल्मी
कवपां। उपदीकृतो मृत्संचयो वल्मीकस्तस्य वपेव वपा तां मध्यस्थलोष्ठ - दायपस्य
ते मृत्सा उदुत्तरे दक्षिणी नीदध्यादिति सूत्रार्थः॥ देव्यो वम्र्यः। वल्मीकवपा देवता।
के: । हे देव्यो दीप्यमानाः। वम्र्यः उपजीह्विका। वो युष्मानाद्य पृथिव्याद
... शिरो महावीर अद्य राध्यासं संपादयेयं। मखायसामाददे। मख ६

अ॰प्रादेश इति व्याख्यातं ॥ किं भूताः वम्र्यः भूतस्य प्राणिजातस्य प्रथमजाः ।
॥ सन्तो ॥ पृथिवी जंतूनां प्रथमजा । तस्याः संबंधात् म्र्योऽपि प्रथमजा उच्यंते ॥ ४
॥ ॥ इयत्यग्र इति वराहविहतं । वराहेण खातमृद् मासाद्य पतूं ऽस्त्री स्रुष्टाजीनेव कवपोत
रे निदध्यादिति सूत्रार्थः । इयत्यग्रे वराहविहतं दैवतं यजुः । ब्राह्मी गायत्री ॥ हे पृथिवि विस
वती अग्रे आसे वराहोद्धरणे समये इयती प्रादेशमात्रा ऽसि नयेन प्रपद्यते । एतन्मा
णा आसीत् । इयती ह वा इयमग्रे पृथिव्यास प्रादेशमात्री स्या द्विवराह उज्जखानेति
श्रुतेः । तेइति द्वितीयार्थे षष्ठी । तां त्वा मादाय पृथिव्या देवयजने अघ मखस्य शिरो
राध्यासं । मखो यज्ञ इति व्याख्यातं ॥ ५ ॥ क्रायाः ॥ इंद्रस्यौज स्थेति पूर्वी कां नरौहितं
ण ... मादाय पतूं ऽस्त्री स्रुष्टाजीनेव वराहविहतोत्तरे निदध्यादिति सूत्रार्थः । इंद्रस्यौजः ।

७ आदारदेवत्यं। स्वकृत्रिष्टुप्। हे पुतिका पुयंइंद्रस्य ॐ ल्लस्तो नौरूपाः रक्षस्वथ। यो पु
भानाशाय पृथिव्यादेवयजनेऽग्र घर्मस्य शिरो राध्यासं मखाय यो गृह्णामि म
खस्य शीर्ष्णे मख्यावीराय च गृह्णामीत्युक्तं। का॥ मखायेति पयः॥ अपः आदायतूष्णीं
हूष्णाजीने पूतीकोत्तरे निदध्यातिसूत्रार्थः॥ मखाय पयो देवत्यं। हे पयः मखाय मे
मखस्य शीर्ष्णे त्वां गृह्णामि। तूष्णीं गवेधुका अपि ग्राह्या। का॥ संभृता नसि स्पषाति मखा
यत्वेति। संभृतान्संभारान्करेण स्पृशेदित्यर्थः॥ मखाय संभारदेवत्यं। हे संभाराः म
खाय तच्छीर्ष्णे च वः स्पृशामि॥ ध्ध। कात्या॥ हूष्णाजीनं परिमृद्धौ त्तरतः परिहृतं
गच्छंति प्रेतु ब्रह्मणस्पतिरिति॥ गच्छंति अध्वर्युप्रतिप्रस्थाता दक्षिणा हूष्णाजिनं सम ७
तादाशाय प्रेत्य तिजपंतो चत्वाः पात्या दुत्तरे परिस्तृतं प्रति। गच्छंति पंचारत्निमितः समचतु

मखः प्राग्द्वारः सिकताप्रकीर्णः पूर्वमेव सूतः सप्तभूसंस्कारसंस्कृतश्चादितप्रदेशः परिवृ
तः उच्यते इति सूत्रार्थः। श्रेतु। बृहती व्याख्याता। कात्या०। परिवृते निदधाति संभारानुद्धृता
वोक्षिते सीकतोपकीर्णे प्राग्द्वारे मखायेति अध्वर्युः कृष्णाजिनस्थानेव संभारान्प
रिवृते निदधाति। कीदृशे उद्धृतावोक्षिते। उल्लिखित जलसिक्ते। एतत्संभारद्वयं पंचा
धिकं। सिकतायुक्ते प्राग्द्वारे चेति सूत्रार्थः। मखाय। हे संभारा मखाय युष्मान्निदधा
मि। का०॥ संभारैः संसृजति मखायेति। गवेधुककाशाय यसीपृथस्य वल्मीकवपा
दिभिः संभारैः मृत्पिण्डं मिश्रयतीत्यर्थः। मखाय। हे संभारा नुष्मान्मखाय मृत्पिंडे न
संसृजामि॥ का। मृदमादाय मखायेति महावीरं करोति प्रादेशमात्रमूर्ध्वमासेचनव
तं मेखलावंतं मध्यसंगृहातं मूर्ध्न मेखलापार्श्वं मुखं॥ महावीरपर्याप्तं तूष्णीं मृत्स्यी

ऽमादाय मंत्रे न महावीरं करोमि ॥ कीदृशं ॥ प्रदेशोच्चं । गर्त्तावंतं । मेखलायुतं । मध्ये संकुचि-
तं । मेखले । परिश्ये गुल्मीच्च मितिसूत्रार्थः । मखाय । हे महावीर मखाय तादृशं त्वां करो-
मि ॥७॥ कात्याः निष्ठितमभिमृशति । मखस्य शिर इति । निःपन्नं महावीरं वामकर-
स्थं दक्षिणेन स्पृशतीत्यर्थः । मखस्य । हे महावीर त्वं मखस्य शिरो मूर्द्धासि भवसि
का० एवमितरौ प्रतिमंत्रं । इतरौ द्वौ महावीरौ प्रतिमंत्रमेव करोति अभिमृशति चेत्य-
र्थः । मखाय त्वा द्वितीयं महावीरं करोमि । मखस्य निःपन्नं स्पृशामि मखाय । तृतीयं म-
हावीरं करोमि । मखस्येति निष्पन्नं स्पृशति । मखस्य शिरोसि । मखाय त्वा । मखस्य त्वा
शीर्ष्णे त्वा न भिमृशामि । का० गवेधुकाभिः श्लक्ष्णयति मखायेति प्रतिमंत्रं । ग-
वेधुकाभिः महावीरान् घर्षणेन मृदून् करोति मखाय त्वेति प्रतिमंत्रमेकैकं । म

खाय मखस्य शीर्ष्णे च त्वां श्वावे धुकाभिः श्लक्ष्णयामि। एव मग्निमो मंत्रो ॥८॥ का०॥
अश्वशकृता धूपयत्यश्वस्येति प्रति मंत्रं। दक्षिणाग्निदीप्तेनाश्वपुरीषेण त्रिभि
र्मंत्रैः स्त्रीन्महावीरान् धूपयेत्। एकैक धूपने सहास्रघाश्वशकृति ग्रासघानि अश्व
स्य। हे महावीर पृथिव्या देवयजने मखाय मखस्य शीर्ष्णे च वृष्णः सेनुः अश्वस्य श
कृता शकृता पुरीषेण चात्वां धूपयामि। पद्यदन्नति सूत्रेण शाहद्ध्व स्य शाकल्यादेशाः॥
एवमिर्मंत्राभ्यां मितरौ धूपयेत्। का०। प्रदहनं च मखायेति प्रति मंत्रं। मखायेति त्रि
भिः मंत्रैः स्त्रीन्महावीराननुस्वावत् धूपयेत्। पिन्वनसो हिणेः सहेस्यर्थः। मखाय
मखस्य शीर्ष्णे च त्वां त्वां निर्दहामि एव मेतरौ ॥९॥ का०। पक्कानुद्धरतीति सजवेत्ये
ति प्रति मंत्रं। पक्कान्महारानापाकादियोद्धरति त्रिभिर्मंत्रैरित्यर्थः। सजवे। अ

सो लोक ऋतु जु । तत्र सत्यमेव न तु कोऽपि सत्यं । सत्यं उ आदित्यः । हे महावीर ऋजवे सत्याय
१ त्वा चांऽद्रूयामीति विशेषः तथा च श्रुतिः । सऽद्रूयति ऋजवे त्वेत्य सो लोक ऋजुः स सत्य
जुः सत्यमेष य एष तपत्येषऽ प्रथमः स्वादे तमेवै तत्प्रीणाति तस्मादाहार्जवे त्वेति । अथ
द्वितीयं । साधवे त्वा । साधवे वायवेऽर्थाय वा युप्रीस्यै त्वामुद्रयामी तथा च श्रुतिः । सा
धवे त्वेत्य यं साधुर्यो यं पवते एष हीमाल्लोकान्न सिद्धो नुपवत एषऽ द्वितीयप्रवर्ग्य स्वा
दे तमेवै तत्प्रीणाति तस्मादाह साधवे त्वेति । अथ तृतीयं । सुक्षित्यै त्वा । सुतरां क्षितरा
क्षियंति निवसंति सर्वभूतानि यस्यां सा सुक्षितिः भूमिः । सुक्षुक्षि यति रस्मिन्नि लोके
सर्वाणि भूतानि । थ क्षियंत्यथो अग्निर्वै सुक्षितिरग्निस्येवास्मिंल्लोके सर्वाणि भू १
तानि क्षियप्स्ये षऽ तृतीयः प्रवर्ग्य स्वादे तमेवे तत्प्रीणाति तस्मादाह सुक्षित्यै त्वेति ।

का०॥ आज्यपयसा वसींचति । मखायेति प्रतिमंत्रं ॥७ अजादुग्धेन । त्रीन् महावीरान् त्रिस्त्रि
रेकैकस्य मंत्रैः सिंचतीत्यर्थः । मखाय मखस्य त्री र्ष्णे चाज्यपयसा त्वां सिंचयामीत्यर्थः ॥
१०॥ इति महावीरसंभरणं समाप्तं ॥ का० ब्रह्मानुज्ञातो यमाय त्वेति महावीरं प्रोक्ष
ति । प्रचरेति ब्रह्मणानुज्ञातोऽध्वर्युरुपविश्य यमाय त्वेति मंत्रत्रयेण चरणीयं महावीरं
वारत्रयं प्रोक्षतीत्यर्थः । यमाय त्वा । त्रिणि यजूंषि । यमयति नियच्छति सर्वं यतीयमः । आ
दित्यस्तस्मै त्वा त्वां प्रोक्षामि । तथा च श्रुतिः । स प्रोक्षति यमाय त्वेत्येष वै यमो य एष त
पत्येष हीदं सर्वं यमायत्येतेनेदं सर्वं यमयत्येष उ प्रवर्ग्यस्तदेतमेवैतत्प्रीणाति तस्मा
दाह यमाय त्वेति । मखाय त्वा । मखो यज्ञः प्रवर्ग्यः सूर्यरूपः तस्मै त्वां प्रोक्षामि । तथा च
श्रुतिः । एष वै मखो य एष तपत्येष उ प्रवर्ग्यस्तदेतमेवैतत्प्रीणाति तस्मादाह मखाय त्वे

ति।सूर्यस्यत्वातपसे।सूर्यस्यतपसेतपतीतितपस्तोजः सूर्यतेजोरूपापप्रवर्ग्यो यस्याः प्री
१० णामि तथाच श्रुतिः। एष वै सूर्योप एष तपस्तेष उप्रवर्ग्यस्तादेतामेवैतत्प्रीणाति तस्मा
दाह सूर्यस्या त्वा तपस इति॥ कं०।०। अजंती स्तूयमाने देवस्यत्वेत्येन नक्ति महावीरमाज्यं
सं स्तूयहोत्राउं अंतियेप्रवर्ग्यंतीति मंत्रेणपठ्यमाने ध्वर्युराज्यं विधिना संस्तूय
तेनाज्येन प्रचरणीयं महावीरं मंत्रेणानक्ति। देवस्यत्वा। सवितादेवो मध्वा मधुना
मधुरेण सर्वजगदूपेणाज्येन हे महावीर त्वामनक्तु लिंपतु। मध्वेति नु स्वावः। आ
ग मस्यानि सत्यात्। तथाच श्रुतिः। सर्वं वा इदं मधुयदिदं किंच तदेनमनेन सर्वेण स
मनक्ति इति। कं०। रजनश्रातमानेन खर उपगृह्णाति। पृथिव्याः संस्पृशइति॥ रजतस्य श्रातमा १०
नं श्रातं रक्तिकामितं रजतं खरे सिकतां तद्रूपगृहतीत्यर्थः॥ पृथिव्याः। प्राजापत्यागा

पत्नी प्रजातदेवस्या। संसृष्टा इति उपद्रवार्थं पर्यर्यं करोति। संसृष्टकुम्भराक्षसः छिवंतं। पृथि
व्याः संबधिनः संसृष्टो राक्षसान्महावीरं हेरजतं संपाहिरक्ष। देवा राक्षसेभ्यो ... ाः संतोप
त्तरक्षार्थं अग्नेरपत्यं रजतं रक्षस्तां घातायस्वरे निदधुः। अपपृथिव्या महावीरपाके ऽ
ग्नि सीता। ततोसौ मादस्युतामितिर जतं स्वरे ऽ त्राहितमिति श्रुतौ कथा। तथान्यश्रुतिः।
देवा अस्विन्ययुये हैनद्रुममधस्तादुक्षा ऽ सिनाश्वा नहन्यकरिस्म नेवीएतद्रे तो यद्धिरण्यं
राष्ट्राणां रक्षसामपहत्यै इति। तथा। अथो पृथिव्यकृहवा एतस्माद्धिंसयां चकार यद्वै मायं
तः शुचानो नहिस्यादिति तदेवास्या एदद्दात ईधातिरजतमिति। का। संसीदस्वेत्यूच्य
माने मुंजप्रलवानुद्धिगुणानादीप्य प्रतिदिशं स्वरे करोति। तेषु महावीरमाज्येवंतम
चीरसीति। होत्रासंसीदस्वेति पच्यमाने ध्वर्युर्द्धिगुणितान् मुंजखंडान् गार्हपत्यात्

द्वीपस्वरे चतुर्दिक्षुस्थ्याते षु मुंजेषु संस्थूताज्यपूर्णंप्रचरणीयं महावीरं निदध्यादिति
सूत्रार्थः॥ अर्चिरसि। यजु। स्ति धूपाघर्म देवसांहे महावीर त्वं अर्चिरसि॥ दकांतिरूपोसि।
११ शो। चिरसि। तेजोरूपोसि तपःस्वरूपो तपरूपोसि। एषवैघर्मो पत्लषतपति सर्वे यापतदेषम
देतमेवैतत्प्रीणातीति श्रुतेः। यदारिस्पगतं तेजोऽतग ऊत्रा सपते खिलं। यच्छ्रुंदू मसि
पच्चामैतत्तेजो विद्धि मामकमिति श्रुतेश्च॥११॥ का०। अनाध्य इति वाचयतिप्रा
दक्षमध्ययिधारं तं। महावीरे प्रवर्ग्ये पुष्टं गु। लिंदेशं धारं तं यजमानमध्वर्युर्मंत्रा ११
न्वीरं विंचयति॥ इति सूत्रार्थः। अनाध्य स्रष्टा। समयज्ञेषि पृथिवी देवस्यानि। यजमान
स्याज्ञीः। हे पृथिवी यात्वं पुरस्तान्पूर्वस्यां दिशि। अनाध्य ष्टा रक्ष्यो [illegible] नाधृर्षिता
अग्नेराधिपत्ये स्याभिरुत्तिमेमत्य। आयुर्दाः देहि॥ दद्या तेलुङि। मध्यमैकवच

नेउउ नाम अग्नेष उअग्निरेवास्या ऽअधिपतिं करातीति श्रुते ॥१॥ यात्वं दक्षिण नाय
क्षिणस्यां दिशींद्रस्याधिपत्ये सतिपुत्रवतीपुत्र फतासा मेम त्यं प्र[illegible] प्र[illegible]नादीकांयाः
देहि ॥ इंद्रमेवास्या ऽअधिपतिं करोति नाह्म ना ७ रक्षसा म पं हे स्यै इति श्रुते ॥२
यात्वं पश्चात्य श्चिमायां दिशि सुखदा भवसि सुष्टु अस्यां सीदं ति जनाइति सु
खदा ॥ ई षट्टुःसुष्ठिति खत्प्रत्य यः ॥ सविनुः देवस्याधिपत्ये सति ॥ सात्वंमे चक्षुः
नेत्रेन्द्रियं दाः देहि । एवमे वास्ये सवितारमधिपतिं करोतीति श्रुते ॥ हे पृथिवी यात्वंउ
त्तरतः उत्तरस्यां दिशि धातुः ब्रह्मणः आधिपत्ये सति आश्रुतिरसि । आश्रावयं
ति सलिजो यस्यां स्य सा आश्रुतिः । पृह्नि यो सत्तरवेरा ः सात्वं मे रायोधनस्य पोषं पु
ष्टिं दाः देहि । धातारमेवास्या अधिपतिं करोतीति श्रुतिः ॥४॥ यात्वं उपरि ष्टाद्दुपरि प्रदेशे

बृहस्पतेराधिपत्येस्मत्ति विधृतिरसि विशेषेण धारयतीति विधृतिः उपविष्ट
१२ परिशिष्टाज्जिनादिकं धीयते। त्वां मे मत्स्यं ॐ जोवत्वं दादेहि। बृहस्पतिमेवास्या आधि
पतिं करोतीति श्रुतिः॥५॥ का॰ विश्वाभ्यो मेति दक्षिणतः उत्तानं पाणिं निदधाति।
महाराद्दक्षिणेस्तुमो यजमानो मंत्रं पठन् स्वकरं निदध्यात् उत्तानं। विश्वाभ्यः॥ ध
नुर्वहतो। हे महावीर दक्षिणाभूमे विश्वाभ्यः सर्वाभ्यो नाष्ट्राभ्यो नाशकर्त्रीभ्यः
पिशाचादिभ्यो लोकप्रसिद्धे नोऽस्मान्पाहि रक्ष। सर्वाभ्यो मार्त्तिभ्यो मा पायेति
श्रुतेः। छंदसि वा प्राम्रेडितयोरिति विसर्गस्य सत्वं। का॰। मनोरश्वासीति प्राग्देशमुत्ता
नः। महावीरस्योत्तरतो यजमानो निजप्रदेशं निदधातीति स्म[illegible]थः। [illegible]ः देवीयं हेली
हे धर्मान्तर [illegible] मनोः राज्ञः अश्वा वडवासि त्वहनाय। अश्वा हि वाडवं भूत्वा

मरुद्भ्यो वा हेति श्रुतेः ॥११॥ कं० ॥ ८ ॥ धृष्टिभ्यां भस्मनापरिकीर्य गारै श्च विकंकतवत् शकलैः परिश्र
यति त्रयोदशाभिः । प्रागुदग्भिः स्वाहा । मरुद्भिरधिकं दक्षिणतो होममंत्रेण ॥ अध्वर्युर्धृष्टि
भ्यां गार्हपत्यस्य भस्मांगारान् श्च महावीरं परितो निक्षिप्य प्रागग्रैरुदगग्रैस्त्रयोदशभिर्वि
कंतशकलैर्महावीरं वेष्टयति अंगारोपरि शकलानि निक्षिपतीत्यर्थः । तन्मध्याद्धोत्रश
कलैर्मंत्रेण प्राचीनं निदधाति । शेषाः शकलाः । एवं प्रतिदिशं त्रिषु त्रिषु स्थितेषु अधिकं त्रयो
दशं दक्षिणतो निदधातीति सूत्रार्थः । मासानां त्रयोदशत्वात् । त्रयोदश शकलैः साधादनं । त्रयो
दश मासाः संवत्सरस्य संवत्सर एष यदेष तपत्येष उ प्रवर्ग्य इति श्रुतेः । स्वाहा मरुद्भिः यजुः
पंक्तिः घर्मदेवत्या । हे घर्म त्वं स्वाहाकरोसि । द्विविराधारत्वात् । सूर्यरूपोसि । एष उ वै स्वाहा
कारो यदेष तपत्येष उ प्रवर्ग्यः श्रुतेः । अन्तरस्त्वं मरुद्भिः प्रजापतिरस्मद्रूपाभिः परिश्रीय

स्वलेव्यस्वाकर्मणि यक्ता मरुतस्त्वां माश्रयंति सर्थः। विशोवैमरुतो विशएवैतत्क्षत्रं परिवृ
तितदिदं क्षत्रमुभयतो विशा ग्वेपरिवृढमिति श्रुतिः॥ का०। सुवर्णं शतमानेनापिदधा
१२ ति दिवः संस्पृशाइति। शतरक्तिकामितेन सुवर्णेन महावीरमाच्छादयति। इति सूत्रा
र्थः। दिवः दैवी जगती सुवर्णं देवस्या। हे शतमान दिवो द्युलोकसंबंनः संस्पृशो राक्षसात्
महावीरं पाहि रक्ष। यद्वा दिवः संस्पृशः स्पर्शं कुर्वन् देवान् पाहि। देवा राक्षसेभ्यो
भीता महावीरस्थाने स्वर्णं स्थापितवंत इति श्रुतेः कथा देवा असुरैस्मपुरिस्यादि का
यां। छ॥ का०। सृष्ट्याजिनावहरते उदिवत्रे रूपं ग्राजयति चित्रिभिः ईडवाक्षिडि मेपु
मधिति। सृष्ट्याजिनकतो ईडपत्ते स्त्रिसिर्यं जनैरग्निं विजेयति दोषनापेति
स्त्रं र्पं मधुत्रिणि घजूंषि प्राणदेवस्यानि। दयुक्तिकृ। मधुरस सम्पादर १२

श्रीरस्तु मधुउच्यते मधु मधु मधु प्राणो दान व्यान त्रयं महावीरे स्थापयामि इत्यर्थः॥ तथा
च श्रुतिः। अथ धवित्रैराधुनोति मधु मध्विति त्रिः प्राणो वै मधु प्राणमेवास्मिन्नेत
द्दधाति त्रिर्भवंति त्रयो वै प्राणाः प्राणोदानो व्यानस्तानेवास्मिन्नेतद्दधाति इति
॥१२॥ कात्या॥ परिक्रम्योपतिष्ठते। हूतं चेत् अभ्यैदि वानामपि॥ धवित्रेवीजनं समयेऽन्त
रं देवस्य परिक्रमणं प्रागस्तं चेदिहति त्रिः परिक्रम्योत्तरथावर्तिं सकृत्काया गर्भो देवा
नामित्यादि त्रिः नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीरिति संश्लेरवकान्ता संज्ञकैः। मंत्रैः स
श्लवकान्ता मंत्रा मा मा हिंसीरिति संताः। आघा कृ चोपक्षिः। अथ मंत्रार्थः। देवो दी
प्यमानो महावीरः सवित्रा देवेन सह संगतः। संगच्छते। गमेर्लुङ्॰ वागमः इति

मतोविकल्पेनसिचःकिद्वादनुदात्तोपदेशेतिमलोपेइट्स्यादगादितिसिचोलोपः।
१४ बहुलंछंदसिअमाङ्योगेऽपीतिअडभावः।समेगमिस्यादिनानङ्।यश्चघर्मःसू
र्येणसहैकीभूतःसन्संरोचते।संम्यग्दीप्यते।वयंस्तमेदितिशेषः।कीदृशोवानांदी
तानांरश्मीनांदृश्यमानानांसर्वेषांवागर्भः।गृह्णातीतिगर्भः।गृहीता–षवैगर्भोदे
वानांयएषतपतिएतेनेदंसर्वंगृहीतमेषउप्रवर्ग्यइतिश्रुतिः।पितामतीनांबुद्धीनांपिता
पालकः।बुद्धिप्रवर्तकः।प्रजानांपतिःपालकः॥१४॥समग्निः।ब्राह्मीअनुष्टुप्यः
अग्निःघर्मःअग्निनासहसंगतः।संगच्छतेएकीभवति।देवएवदेवैःसवित्रादैवेन
देवेनसहसंगच्छते।यश्चसूर्येणसहसमरोधिष्ट।संरोचते।अवरंस्वाहाका १४
रंकारेतिपरांदेवतामेनावेवबधुरितिश्रुतेः॥स्वाहाअग्निःस्वाहासंहितानि

घर्मस्तापस्तस्मात्सूर्यतेजसा संगछते। दैव्येन देवेन सवित्रा च संगछते। सूर्ये
ण सम् अरूरुचत। सम्यक्रोचयति। प्रकाशयति। रोचतेर्णिजन्ताल्लुङ्। बबर्हि
स्थ इति शेषः॥१५ धर्त्ता दिवः ऊधुर्वहती। श्रिजा गतो धर्वहती। अत्राधो
त्रयोदशो वर्णो लुप्तः। एकादशवर्णस्तेनैकादशिका। स देवो घर्मः अस्मे अ
स्मासु विवस्वतः शो आदेशः वाचं नियछ। पुरुषन्यसे यः यज्ञं नियछतु। स्थाप
यतु। किंभूतां वाचं देवयुवं। देवान् यातीति मिषयति देवयुः तां। किंपितु गर्भावअ
र्थः। अविश्यमागमश्चा। सननमितिवचनात्। देवस्य मूहं माहयंतं यज्ञं समापयति
सर्थः। यज्ञो वै वाग्यज्ञमस्मभ्यं प्रयछ मे न देवान्प्रीणाम्येवेतदाह। इति श्रुतेः।
देवयुवमित्यत्र संहितायां वकारस्य दीर्घः। स कः यो देवः पृथिव्यां विभाति वा

भते। कीदृशाः दिवोधर्त्ताः। द्यु लस्य धारयता। तपस्तोर ऋिष आलुस्य च धर्त्ता। देवानां च धर्त्ता। अमर्त्यो मनुष्याधर्मे हित। अजरामरः। तपोजाः। तपआदित्यस्तस्मात् जायते
१५ इति तपोजाः। सूर्योत्पन्नः॥१६॥ अपश्यं। त्रिष्टुन्दीर्घतमो दृष्टा। स घ मो भुवनेषु
त्रिलोकेषु अंतर्मध्ये वावस्थितः। आवरीवर्ती पुनःपुनः आवर्त्तते। वृतेर्यङ्लुकि
रूपं। कीदृशाः। सध्रीचीः सह अंचति सध्रीच्यः सहस्य सध्रिरादेशः सहाच नादि
दिशोरश्मीन्वावसानः आच्छादयन्। वस आच्छादने। शानच् प्रत्ययः। विषुचीः
विषुन्निपातो नानार्थः। विषुक् अंचंति विषुच्यः ताः नानांच नादिशोरश्मीन्वसा
नः। क्विन्तादुगितश्चेति ङीपि अनलोपे लोचीविति पूर्वपददीर्घः। सध्रीचीश्च १५
स एष विषूचीश्च दीशो वस्तोथोरश्मीनिति श्रुतिः। एकः सन्नाद्यः पादपूरणार्थः।

तकूः। कं भर्तारं अरक्ष्यामि। कीदृशं। गोपां गोपयतीति गोपातं। क्विपि पल्लोपः। अनि
पद्यमानं। निपद्यते पततीति पद्यमानः ननिपद्यमानोऽनिपद्यमानः। अंत
रिक्षे गच्छंतमपि नाधःपतंतं। च पुनः पथिभिः देवमार्गैः आचरंतं आगच्छंतं प
राचरंतं परागच्छंतं च। गमनागमने कुर्वाणं। १७॥ विश्वासां भुवां॥ अग्निः। हे वि
श्वासां भुवां पते सर्वासां पृथिवीनां स्वामिन् विश्वस्य सर्वप्राणिगतस्य मनसः
पतेऽधिपते विश्वस्य वचसः पते। सर्वप्राणिवचनस्य पालक। सर्वस्य त्रयीलक्षण
स्य वचसः पते प्रवर्त्तक हे देवश्रुत् देवैः श्रूयते इति देवश्रुत् देवप्रसिद्ध हे देवदीप्य
मान हे घर्म देव त्वं देवान् पाहि रक्ष। एवं देवं घर्मं संप्रार्थ्य अग्निना वाह। हे अग्नि
नो अत्र यज्ञे देववीतये देवतर्पणाय अनेन तु अनंतरं घर्मा वां युवां प्रावीः प्रा

मर्पयतु। लोडर्थे लुङ्। पुरुषव्यत्ययश्च। युवयोस्त्वस्या। सर्वे देवास्त्वय्यंती। ति[illegible]
१६ स्यां युवाभ्यां दध्यङ्ङाथर्वणो मधुसंज्ञकं ब्राह्मणं युवाच॥ दध्यङ् ह वा अश्विभ्यां माध्व
र्व गो मधुनाम ब्राह्मणमुवाचेति श्रुतेः। कीदृशी भ्यां युवाभ्यां मोध्वी भ्यां मधुब्र
ह्मणं इयाते तौ माध्वी ताभ्यां। इगतो ऽक्तूपः। तथा माधूचीभ्यां। मधुब्राह्मणं अश्वतः पू
जयंतैस्तौ मधूंचौ। ताभ्यां मध्वङ्भ्यामिति प्राप्ते ङी चि अल्लोपे माधूचीभ्यामिति लिं
ग व्यत्ययः पप आदि दीर्घश्छांदसः॥ [illegible] हृदे त्वा। परो निर्ऋत्या। आघाव ह्यो गैर्गवती धोक्ष
दवार्णः। स्ना परोनिर्ऋत्या। परोक्षे पर तई स्रुच्यो। आघ पो व्यूहः। हे घर्म हृदे त्वा। हृद
यार्थे हृदयस्य ख्या पत्यां यांस्तम इति त्रोषः। मनसे मनः। अध्यर्थे त्यात्यांस्तमः। दिवे १६
[illegible] सत्यांस्तमः। सूर्यापरस्तर्यतरप्ये चात्यांस्तमः। हृदयं त्रोध्यमनोनि[illegible]

त्यादिभिम[illegible]नीलास्यैतद्यचेति भावः। किं च प्रबुध्यः सावधानः सन् अध्वरम-
ध्वरं यज्ञादौ येषु ऽऽदौ वर्तमानेषु वेदेषु धेहि स्थापय। यज्ञे गते यजमानोऽग्रे स्थि-
तेति भावः॥ १२॥ पितानः समापत्र्॥ हे मातः वीरत्वं नोऽस्माकं पितासि पालको-
सि। पितेव नोऽस्मान् बोधि बोधय। सर्वथा नमस्तेऽस्तु। मामाहिंसीः। मा जहि। महा-
वीरोपस्थानं समाप्तं॥ का० ॥ त्वष्टिमंतद् इत्येतां वाचयति महावीरमीक्षमाणीम-
नीता शिरोवस्त्राघर्मे पत्नीपत्नीम अध्वर्युर्वाचयति सर्पः। त्वष्टिमंत ॥ ऋच्यां त्रिष्टुप्॥
पत्नीदेवत्या। पत्न्याशाः। हे घर्मवयं पत्न्यो तां सपेम। स्वपतिस्त्रात्रितिकर्मा। मैथुनाय पत्न्याम-
पस्पर्शी महः। कीदृशा वयं त्वष्टिमंतः। त्वष्टानि धत्ते पेषां तु त्वष्टिमंतः। त्वष्टारे तस्मात्सं-
कारीतसहिता। मैथुनार्थो पस्पर्शी वीर्यं विध्विष्ठातातापेधीतो वा एव तथाकृताः। अ

पुत्रान्पशूश्च मा . वेशापेत्वं धेहि स्थापय। प्रजामन्तरोत्तरवंशवृद्धिमस्मासु धेहि स्थापय। किं
पश्चात्वं श्री सहारिष्टानुपहिंसिता। अहं भूयासं भवेयं। अर्त्तमतीचरं जवे पन्निस्यर्थः। यस्त्वावेप्र
वर्ग्यो यो बापल्नामीथुनमेवै प्रजननं भिपतेइति श्रुते:॥२०॥ कौ०। अहह्केतुनेति दक्षिणं
रोहिणं जुहोति। उपस्थानगामनयोः। समाह्रोरोहिणात् वम्यास्सुचाद्दक्षिणं रोहिणं पुरा उत्तरं
सर्वं हुतं जुहोतीत्यर्थः। अहः केतुना। घर्मदेवस्य यजुषां। स्मा माकेतुः प्रज्ञा कर्म वा। केतुना
ज्ञया कर्मणा वससहितं अहर्दिनं जुषतः रोहिण होमेन प्रीयतां। कीदृशं अहह् ज्योतिषा स्वकीये
नैव तेजसा सुज्योतिः। शोभनं ज्योतिर्यस्य तत्। विशिष्टतेजस्कं। स्वाहा एतद्हविः सुहुतमस्तु।
हौते स्वर्गे यजमानो मा भ्यातो रोहिणो। अग्न्यादित्यौ। अहोरात्रे वा। इमौ लोकौ वा। चं १७
र.. सीवा। शिरः प्रवर्ग्यो रोहिणो चक्षुषी तत्र धीरे देतीत्यर्थः। द्विरोहिणप्रशंसा श्रुतेर्देया॥६॥
का०॥१॥ ... तिसायं॥सायंकाले रते प्रवर्ग्यरात्रिरितिमंत्रेण। द्वावपि प्रवर्ग्यो यथा के..

दु [illegible] तीत [illegible] केतुना सहिता रात्री जुष्टं तां प्रिपतां ॥ ज्योतिसा सस्त्यासु ज्योतिरितं चहं ॥
[illegible] ॥ महीधरस्मृते ऽच्यापेवेदह्रीपेहरिप्रिये ॥ अभ्यादितौ हिमं तोयं सप्तत्रिंशो निरू
पितः ॥ ६५ ॥ २७ ॥ श्री ॥ कात्या० ॥ देवस्य सेतिरज्जुसंदानमादायेडए हीति गामाह्वयति नाम्नो
च

पादेत्वेशोजगदुपकृत्मायायांपुनरुत्पत्तिस्थितिसंहाराभ्यांपुनः
पुनरागच्छतिसर्वस्यजगतःपरमात्मत्वेशोच्यंजगत्ताप्यु
क्तं।चिष्टभ्याहमिदंकृत्स्नमेकांशेनस्थितोजगदिति।ततोमा
यायामागत्यानंतरंविष्वङ्क्विसर्वत्रांचतीतिविष्वङ् दे
वतिर्यगादिरूपेणविविधःसन्व्यक्रामत्॥व्याप्तवान्किंकृत्वा॥सा
सनानशनेअभिलक्ष्य।अशनेनसहवर्त्तमानं॥साशनं।
अशनादिव्यवहारोपेतंचेतनंप्राणिजातं॥अनशनंतद्रहितंअ
चेतनंगिरिनद्यादिकं॥तेअभिलक्ष्यस्वयमेवविविधोभूत्वाव्या
प्तवानित्यर्थः॥४॥ततोविराट्॥विष्वङ्व्यक्रामदित्युक्तंतेन

देवत्रयं उच्यते । ततः तस्मादादिपुरुषात् विराट् ब्रह्मांडदेहो जा
यते । जातः । विविधं राजंते वस्तून्यत्रेति विराट् । विराजः अधि विरा
ट्देहस्योपरि देवदेहं मरणं तत्र पुरुषस्तद्देहाभिमानी नार
क एव पुमान् जायते । सर्ववेदांतवेद्यः । परमात्मा स्वयमा
५ या विराट्देहं ब्रह्मांडरूपं सृष्ट्वा तत्र जीवरूपेण प्रविश्य ब्रह्मां ५
डमानिनी देवता त्मा जीवो जज्ञ इत्यर्थः । एतत् चाथर्वणोत्तर
तापिन्युपनिषद्युक्तं । स वा एष भूतानींद्रियाणि विराजं देवताः
कोशांश्च सृष्ट्वा प्रविश्यामूढो मूढ इव व्यवहरतीति । किंच । स जातो विराट्पुरु २१२
षोऽत्यरिच्यत । अतिरिक्तोऽदेवतिर्यङ्मनुष्यादिरूपोऽभवत् । प

न्त्या द्दृवादित्तीव न्नावादृ र्धं न्नमिं सस र्ज्जेति शेषः। अ थो न्नमि
रन्त्रं तं रंतं षांजीवानां पुरः सस जेसु र्यं नस नभि र्धी तु मि रति
पुरः शरीराणि। ।५। तस्मा घ ज्ञात् । स र्वं हुपतः । यस्मि न्सस र्वंहुत। (
४ रा तस्मात्पुरुषमेधाख्याद्यज्ञात् पृषदाज्यं दधिमिश्रमाज्यं संभृतं। स
पादितो दध्याज्यादि भोग्यजातं संपादितमित्यर्थः। पुरुषेण ति
षेत्रां तथा सपुरुषावाय व्यान् वायदेवताकान् तान्प्रसिद्धान् पशू
७ वा न्चक्रे । उत्पादितवान्। अंतरिक्षदेवत्याः खलु वैपशवइतिमुतेरं
तरिक्षस्य च वायदेवत्यकान् पशूनां वायुदेवतत्वं। तान् कान् ये
चारण्याः अरण्ये जीवाह रिणादयः येच ग्राम्या ग्रामेजवागवाद्या

ऋषयः तानुपश्नानुचक्रे॥९॥तस्माद्यज्ञात्।सर्वहुतस्तस्माद्य[illegible] ऋचः
सामानिचजज्ञिरे छन्दानि।यच्छन्दांसिगायत्र्यादीनिजज्ञिरे।तस्मा
द्यज्ञाद्यजुरप्याजायत।ऋग्यजुःसामभिः[illegible]जिश्चैविनायज्ञो
६ नसिध्यंति॥१०॥तस्मादश्वाःतस्मात्पशवः।अश्वाअजायंतउ ६
भयादतः तथायेकेचाश्वातिरिक्ताः गर्दभोष्ट्राद्यश्वतरास्तउभयादतः
उभयोःपङ्क्त्योःदन्तायेषांतेउभयादतः।[illegible]दंसंदीर्घं[illegible]घोयोगा
गयोर्दन्तपुक्ताःसंतितेप्यजायंत।तेथ्योऽस्युरतस्माद्यज्ञात्।गावश्च
जज्ञिरे।किंचतस्माद्यज्ञात् अजावयः अजावीवपाश्चजाताः बहिष्प
शुभिर्विनायज्ञःसिद्धतु॥११॥तपश्चःयज्ञसाधनेपशुशब्दः।पक्षेय

त्रसाधनभूतं तं पुरूषं पशुत्वभावापयूपे बद्धं बर्हिषि मानसे
यज्ञे प्रौक्षन् प्रोक्षितवंतः प्रोक्षणादिभिः संस्कारैः संस्कृतवं
तः । कीदृशं अग्रतः सर्वसृष्टेः पूर्वं जातं । पुरुषत्वेनोत्पन्नं । एत
च्च प्रागेवोक्तं । तस्माद्विराडजायत विराजो । अधि पूरुष इति ।
तेन पुरुषरूपेण पशुना देवा अयजंत । मानसयागं निष्पादितवं
तः के ते देवा इत्यत्राह । ये साध्याः सृष्टिसाधनयोग्याः प्रजापतिप्र
भृतयः ये च तदनुकूला ऋषयो मंत्रद्रष्टारः ते सर्वेऽप्ययजंत ॥ ७ ॥
यत्पुरुषं । प्रश्नोत्तररूपेण ब्राह्मणादिसृष्टिं वक्तुं ब्रह्मवादिनां प्र
श्ना उच्यंते । प्रजापतेः प्राणरूपाः देवाः यत् यदा पुरुषं व्यदधुः

स॰हि॥ ६

द्यपः तानुपश्यन्नुचके ॥ ६ ॥ तस्माद्यज्ञात् ॥ सर्वहुतस्तस्माद्य ॥ ऋचः
सामानि च जज्ञिरे छन्दांसि ॥ छन्दांसि गायत्र्यादीनि जज्ञिरे ॥ तस्मा
द्यज्ञाद्यजुस्तस्मादजायत । ऋग्यजुःसामभिः एभिर्विना यज्ञो
न सिध्यति ॥ ७ ॥ तस्मादश्वा ॥ तस्मात् यज्ञात् । अश्वा अजायंत उ
भयादतः तथा ये के चाश्वात् इतरे गर्दभा उष्ट्रा अश्वतराश्च उभयादतः
उभयपंक्तियोगपंक्तिद्वयोपेतास्तु उभयादतः । घोटकसंदीर्घं ॥ घो॰ घोटका
गर्दभादयः तथा काः संति तेऽप्यजायंत । तथा ह्यस्मात्तस्माद्यज्ञात् । गावश्च
जज्ञिरे । किंच तस्माद्यज्ञात् अजावयः अजाश्च अवयश्च जाताः न हि प
शुभिर्विना यज्ञः सिद्ध्यति ॥ ८ ॥ तं यज्ञं यज्ञसाधनेन यज्ञशब्दः । यज्ञं य

भाष्यं ६

सृष्टिसाधनभूतं तं पुरुषं पशुत्वभावनया यूपे बद्धं बर्हिषि मानसे
यज्ञे प्रौक्षन् प्रोक्षितवंतः। प्रोक्षणादिभिः संस्कारैः संस्कृतवं
तः। कीदृशं। अग्रतः सर्वसृष्टेः पूर्वं जातं। पुरुषे च नोत्पन्नं। एत
च्च प्रागेवोक्तं। तस्माद्विराडजायत विराजो अधि पूरुष इति।
तेन पुरुषरूपेण पशुना देवा अयजंत। मानसयागं निष्पादितवं
तः। के ते देवा इत्युच्यते। साध्याः सृष्टिसाधनयोग्याः प्रजापतिप्र
तयः ये च तदनुकूला ऋषयो मंत्रद्रष्टारः ते सर्वेप्ययजंत ॥७॥
यत्पुरुषं। प्रश्नोत्तररूपेण ब्राह्मणादिसृष्टिं वक्तुं ब्रह्मवादिनां प्र
श्ना उच्यंते। प्रजापतेः प्राणरूपा देवाः यत् यदा पुरुषं व्यदधुः

काले नादयादपन्न तदा कतिधा कतिभिः प्रकारैः व्यकल्पयन् वि
विधं कल्पितवंतः अस्य पुरुषस्य मुखं किं आसीत् । किं बाहू ऊरू च
६ आस्तां । किं च पादावुच्येते । परा वा पृ किमास्तामित्यर्थः ॥१०॥ पू
र्वोक्तं प्रश्नानामुत्तराण्याह । ब्राह्मणोस्येति । ब्राह्मणो ब्रह्मजजा
ति विशिष्टः पुरुषोस्य प्रजापतेर्मुखमासीत् । मुखादुत्पन्न इत्य ६
र्थः । राजन्यः क्षत्रियत्वजातिविशिष्टः बाहू कृतः बाहुत्वेन निष्पा
सपंन्नः १ दितः बाहुभ्यामुत्पादित इत्यर्थः । तत्तदानीं अस्य प्रजापतेः यदूरू
तद्रूपो वैश्यः ऊरुभ्यामुत्पादित इत्यर्थः । तथा अस्य पद्भ्यां पादा
भ्यां शूद्रः शूद्रत्वजातिमान् पुरुषो अजायत उत्पन्नः यथाद्भ्योज्या

ं इदं यानि॥ गवा ह्यजावयः पशवः॥ अग्रादिशेवस्याः ब्राह्मणादेयामनु
ष्यांश्च तस्मादुत्पन्नाः॥ १९॥ एवं चंद्रमा इत्यादयः॥ अपि तस्मादे
वोत्पन्ना इत्याह॥ चंद्रमा मनसः॥ प्रजापतेर्मनसः॥ सकाशात् चंद्र
मा जातः॥ चक्षोः चक्षुषः सकाशात्॥ सूर्यः अजायत॥ वायुः
प्राणश्च श्रोत्रात् कर्णादजायत॥ मुखादग्निः अजायत॥ १२॥ प ५
था प्रजापतेः मनः आदिभ्यः चंद्रादीन् कल्पयन्॥ तथा अंतरिक्षा प ४
दि लोकानित्याह॥ नाभ्या नि॥ प्रजापतेः नाभेः सकाशात्॥ अंत
शीर्ष्णः॥२ रिक्षमासीत्॥ शिरसो द्यौः स्वर्गः समवर्तत ऊर्ध्वः॥ अस्य प्रजापतेः पा ३२
दाभ्यां भूमिः उत्पन्ना श्रोत्रादिशः उत्पन्नाः॥ तथा तेनोक्तेन विधि
श्रो१

नागेशा ज्ञाप्यं

नाब्धोकान्नृत्यरादीन् । प्रजापतेः सकाशात् अवकल्पयन्नाक
ल्पितवंतः । फ लक्ष नौलुकाकोब्धो इति शेषः ॥१३॥ पतुरु
षेण । यत्पदा पूर्वोक्तक्रमेण देवशरीरेषु स्पंन्नेषु स सुदेवाउत्तर
श्री स्य ष्टिसिध्यर्थं बाह्यद्रव्यस्यानुत्पंन्नत्वेन पुरुषस्वरूपमेवम
पु ५ नसाह्विद्धेन संकल्प्य पुरुषेण पुरुषाख्येन हविषा मानसं य
ज्ञं अतन्वत । अत निषू[illegible]तात तदानीमस्य यज्ञस्य वसंतऋतुरे
८ वाज्यमासित् । आज्यत्वेव संकल्पितवंतः इत्यर्थः ॥ एवं ग्रीष्मऋतुरिध्मं
आसीत् । ग्रीष्ममेवेध्मत्वेन संकल्पितवंतः । तथा शरद्धवि
सीत् । शरदमेव पुरोडाशादिहविष्ट्वेन संकल्पितवंतः । पूर्वं पुरु

पस्य हविः सामान्यरूपत्वेन संकल्पः। अनंतरं वसंतादीनामा
ज्यादिविशेषरूपत्वेन संकल्प इति प्रष्टव्यं। अत्र केंडिका व्यक्र
मोस्ति। आस्या अनंतरं। तं यज्ञं। ततस्तस्मा यत्। तारिति तिस्रः
क्रमेणेव ततः सप्तास्यासन्निति क्रमोपादित ॥ १४॥ सप्तास्या
सन्परिधयः। इति प्रजापतिप्राणेन्द्रियरूपाः। यज्ञं तन्वाना
मानसं यज्ञं कुर्वाणः पुरुषं पशुं अबध्नन्। विराट्पुरुषमेव
पशुत्वेन भावितवंतः। एतदेवाभिप्रेत्य पूर्वत्र पुरुषेण हविषे
त्युक्तं। तदा अस्य सांकल्पितस्य यज्ञस्य सप्तगायत्र्यादिनी
छंदांसि परिधयः। आसन्। ऐष्टिकस्याहवनीयस्य त्रयः परि

फैन।   भाष्यं

भपः औत्तरवेदिका[illegible]पः आदित्यः स[illegible]नः परिधि प्रतिनिधिर
पः। तथा च श्रुतिः।१४ गुप्त्यै वा अभितः परिधयो भवन्त्य[illegible]घेत स्त
र्यमेव पुरस्ताज्जोप्ता[illegible]रातीति ॥ तत एते आदित्यसहिताः स
१ प्त परिधयोऽत्र सम्पद्यन्ते तद्रूपाः त्रिः सप्त त्रिगुणाः सप्त एकविंश
ति संख्याकाः समिधः एताः ॥ द्वादश मासाः पंच [illegible] ऋतवः त्रय १
इमे लोकाः असावादित्य एते एकविंशतिः एकविंशतिदारुरूपा
ध्मे येन [illegible]षिताः ॥ यद्वा सप्त समुद्राः द्वाराद्योऽस्य पर[illegible]स्य परिध
य आसन् ॥ भरतखंडे यागा [illegible] वैति समुद्राणां परिधिसं[illegible] त्रिः त्रिगु
णाः सप्तद्वीपवर्गाः समिधः एताः गायत्र्यादीनि सप्त अतिजगत्या

नन्सप्रा। इत्यादि निःसमेति॥१५॥ यज्ञेन यज्ञं। पूर्वं प्रोक्तेनोक्तं
मर्थं संक्षिप्याह। देवाः प्रजापतिप्राणरूपाः यज्ञेन यथोक्तेन मानसे प्डी
न संकल्पेन यज्ञेन यज्ञं यज्ञस्वरूपं प्रजापतिं अयजंत। पूजित
वंतः॥ तस्मात् पूजनात् तानि प्रसिद्धानि धर्माणि जगद्रूपविका
मु८ राणां धारकाणि प्रथमानि मुख्यानि आसन्। एतावता सृष्टिप्रति मू॰ ८
पादकः सूक्तभागार्थः। उक्तः। अथोपासनतत्फलानुवादकत्व
भागार्थः संगृह्यते। यस्मिन् विराट् प्राप्तिरूपे नाके साध्याः पूर्वे
पुरातना विराडुपाधिसाधका देवाः संति तिष्ठंति तं नाकं विराट्

आह्निका	भाष्यं

प्राप्तिरूपं स्वर्गं तिम हिमानं हतदुःपासकामा दामानः। स चंत संचंत सूमवयंति बाह्न्वंति। अडं जीव आर्षः स्त्रष्टः प्रयाह्ना नित्यं तां दर्शयति तदुक्तौ सूर्यो चंद्रमसौ धाता यथा पूर्वम कल्पयदिति। १२।६ इति पुरुषसूक्तानुवाकः। अस्य संभ्यतइ स्कत्तरनारायणं नाद्रिषमुपस्थायेति षट्कं डका उत्तरनारायणं उपांशुयद्द

१० अनुष्टु नौ (शेषा त्रिष्टुभः) आदित्यदेवताः। पूर्वं कल्पे पुरुषमयायान्ति आदित्यरूपं प्राप्तः स्तोयते। अद्भ्यः संभृतः पृथिव्यास कारात्र्यैः पृथ्वीवि यापायह णं न्न तत प्रचकोपलनदौ क्रतंत पंचकाधा सः। संभृतः पुष्ठः। विश्वकर्मं पश्यतस्यावि च १०

कर्मिणः कालस्य रसात् प्रीतिः रसो गुप्रथमं संभवर्तत। सम्भवत्।
स्वरूपं च कस्य कालस्य सर्वं प्रतिकारणत्वात्। पुरुषमेधयज्ञादि
नां लिंगशरीरेपं च तानि तुष्टानि कालश्च ततः स्तोषस्य सुस्यः
कश्चिद्रसविशेषं फलरूपं उत्तमं जन्मप्रदद्युः पन्नं इत्यर्थः। त
स्य रसस्य रूपं विद्धेत्। धारयत्। चेष्टा आदिस्य रति। प्रस्येह मुदस्य
करोति। अग्रे प्रथमं मर्त्यस्य मनुष्यस्य सतः तस्य पुरुषमेधया
जिनः आजानदेवत्वं मुख्यदेवत्वं स्तुयरूपेण विविधयादेवाः
कर्मदेवाः आजानदेवाश्च कर्मणा कृच्छ्रेन देवत्वं प्राप्ताः कर्मदेवाः
स्पृष्टधर्मतपनाः आजानदेवास्तौ कर्मदेवेभ्यः श्रेष्ठाः। परंतु
कर्मदेवानामानंदाः स एक आजानदेवानामानंद इति श्रुतेः स्तयी

नाहिब। ना. ष्ठं।

दयाऽस्याज्ञानुदेवाः।४१।शांबेरा॰ ६। एवंमहातेसयोहं इदं पुरुषं सूर्यमं

डलस्थं अहंवेदज्ञानामि इति श्रेषं वचनं।कौ॰ हृ॰ शं। आदित्यवा

आदित्यस्येव वर्णो यस्य तं। उपमान्तराभावात्सोपमं। तथा तमसः।

२१ परस्तादूरतरं तमोरहितमित्यर्थः। तमः शब्देनाविद्योच्यते।

तमेवादित्यं विदित्वाऽसीत्यात्मत्वेन अयमेति। अतिक्रामति परित्य २२

स गृह्णाति। अन्यः पंथा अयनाय अन्यः पंथा मार्गो न विद्यते। सूर्यमं

उत्क्रांतः पुरुषज्ञानेनैव मुक्तिः।१८। प्रजापतिः पुः सर्वात्माप्रजा

पतिरंतः हृदिस्थितं सन् गर्भे चरति। गर्भमध्ये प्रविशति। प

श्चाज्जायमानो उत्पद्यमानो नित्यः सन् बहुधा कार्यकारणरूप

२५ नजायते। मायया प्रपंचरूपेण संघते। धीराः ब्रह्मविद [illegible] तस्य ऽ

ज्ञापतपुनिः स्थानं स्वरूपं पश्यंति। अहं ब्रह्मास्मीति जानंति। विद्या
विद्यानि सर्वाणि तत्वानि भूतजातानि तस्मीन् ने वकारणात्मनि
ब्रह्मणी स्व स्थुः। स्वता नि सर्वत स्य स्मृकमवस्य घर्ं:॥१९॥ यो देवेभ्यः
यः प्रजापतिरादित्यरूपो देवेभ्यो धीपार्तपाति। द्योततें। य च देवानां
पुरोहितः सर्वकार्येषु अग्रनीतः। यश्च देवेभ्यः सकाशात्पूर्वो जा
तः प्रथमं उत्पन्नः। तस्मैत स्मै आदित्याय नमः। कीदृशाय। रुचाय
रोचते। सो रुच स्तस्मै रुचाय। दीप्यमानाय। इगुपधेति कप्रत्ययः।
तथा ब्राह्मये। ब्राह्मणः पुत्रं ब्राह्मिः। अत इञ् लोपः। ब्रा। ह्मो भावे यवेत्व
ताय।वा॥२०॥ रुचं ब्राह्मं। देवा दीप्यमानाः प्राणा रुचं रोचमानं
ब्राह्मं ब्राह्मलोपत्यं आदित्यं जनयंतः उत्पादयंतः। संतः अग्रे प्रथमं

सप्र०।

माघं।।

ततश्चेत्युः ब्रुवन्तुचुः ब्राह्मणास्ता ब्रैतांती निपाताः । तत्किमत आह । यो
ब्राह्मणः हे आदित्यस्य यो वदउत्का विधानोत्पन्नं विद्योज्जानीयतस्य
ब्राह्मणस्य दयावरी आसन्न । वरेण्याः भवंति । आदित्योपासनोज
६२ गत्पूज्यो भवती त्यर्थः ॥२१॥ ब्रीह्य तपिरादित्यं व्यापोध्य पताहे आ
दित्य[illegible] स्त्रीः लदम्यश्च तत्तत्व पन्योजायास्थानीये चेद्र रथं इत्यर्थः ॥
यपासवेजनानाम्य यतीपा भवती सोस्त्रीः स्त्रीयतेऽनया स्त्रीः संपदि
त्यर्थः ॥ यपालदत्तेतद्रत्यतेजनैः सा लक्ष्मीः सोदर्यो भ्रात्यर्थः । अहो ६२
रात्रे तत्व पार्श्वे पार्श्वस्थानीयान् नदत्राणि गगनगामा तारास्तावरूपेत
वैवतेजसा भासमानत्वात् तेजसां गोलकास्तयोन् नक्षत्राण्येवगो
लक इति ज्योतिःशास्त्रोक्तेः । अक्षिनी द्यावापृथी व्याप्तवत्याश्चिका

स्तितं मुखस्थानीय। अग्नुवातेव्याप्तुतस्तौ अश्विनौ। अश्विनौ द्यावापृ
थिव्यौ इमे ही दं सर्वं मोह्यवाता मिति स्मृतेः। यद्द्वा रा: सौ चायाचे
इछं कर्मनफलइछं नस्तवइषाणइ छाइषुइछया याधिकरण व्यत्ययः।
यद्वा इष आज्ञा सायो। आदि अत्र घार्थः।। के मषणीयंतचौ हो। अ
मुं परलोकं मे मम इषाण। मम परलोकः। समीचीना। स्थिति
इछा। अमोघ घ्या चायाचेदिष्टं जनवतीत्यर्थः। सर्वलोकं मम इषाण।
सर्वलोकामकूरं जनेयामप्तिच्छेइत्यर्थः।। मुक्तौ मवेयमित्यर्थः।
सर्वं खल्विदं ब्रह्मेति सामश्रुतेः।२१।। श्रीमन्महीधर कृते यद्दीपि
मनोहरा। नरमेधोध्यायस्य षष्ठिंशोमीरीतः।।२२।। श्रीविघ्नेश्वरायनमः

मंठी।

भाष्यं

पुरुषमन्त्रा उक्तो॥ अथ सर्वमेधमन्त्रा उच्यन्ते प्रवायुमघे यस्मा
त्सा(जा)त इत्ययं प्रजा बुध्न इष्टः। आमेदस्वंश्यीः। स्वपनमेहनि आत्मायी
१३ म संज्ञकेस वेहा मे विनियुक्तोः। ओपारायोमेः सत्तमम्म हनेवती
पुरुप[illegible] सर्वेज्ञहापि सर्वेस्यायस्ये सर्वेस्यावरुध्याइति श्रुतेः॥८॥
तदेवादि अनुष्टुभो॥ विज्ञानात्मा परेणात्मना विशिष्टो ग्न्यादि
[illegible]तत्रातत्वेनोपास्यामिति। धियतो अग्निः तदेव कारणं ब्रह्मव॥ आ
दित्यस्तदेव॥ वायुस्तदेव॥ चन्द्रमास्तदू। तदेव॥ उरेवार्थो॥ शुक्रं शुक्तं तत् १३
सिद्धब्रह्म नयीत्ति [illegible] तदेव॥ ताः प्रसिद्धाः आपो ज्ञलानि स प्रसिद्धः प्र
जापतिः पितृ तदेव ब्रह्म ॥१॥ सर्वे निमेषाः॥ सर्वे निमेषाः॥ निमेषहारि
काष्ठा घोटयः कालविशेषाः॥ पुरुषात् अधिपुरुषस्य का राजाइति रो

कीदृशात्पुरुषात् ।। विघ्नतः ।। विशेषेण घ्नातेति विघ्नत् तस्मात् ।। किंच ।।
कश्चिदपि एनं पुरुषं ऊर्ध्वं उपरिभागे न परीजग्रभत् ।। न परीगृह्णाति
र नं तीर्यंचं चक्नुद्वद्वैनपरी० ।। मध्ये मध्यदेशे पि न गृह्णाति ।। न चैसा
प्रेयस्यादीनां विषयं इत्यर्थः ।। स एष न पुनेत्याऽऽत्माऽगृह्यो नाहिगृह्य
तइतिश्रुतेः ।। तस्य भक्तौ ग श्रवक रात्रीज्ञुहो यादि वेनस्तं पा ।।२।।
नास्य ।। द्विपदा गायत्री ।। तस्य पुरुषस्य प्रतिमा प्रतिमानं उपमानं कि
चिदस्तु नास्ति ।। अत एव नाम प्रसिद्धं महत् यशो यस्यास्ति ।। सर्वाति
रिक्तयशा यस्य इत्यर्थः ।। हिरण्यगर्भ इति एषो अनुवाके ऋचश्चतस्रः ।। हिरण्य
गर्भः ।। यः प्राणतः ।। यस्येमे ।। य आत्मदा इति ।। मा मा हिंसीज्जनिता यो
काएषापस्मान्न जातः ।। इन्द्रश्च सम्राट् इति द्विर्चो ऽनुवाक एतान्प्रति

साठि॥ मा॥

कचोदिताः॥ पूर्वं पठितं चासत् दिमात्रेणोक्ताः॥ ब्रह्मयज्ञे जपे च सर्वा॥
अध्येयः॥ एवं ते सर्वे च॥ ३॥ एषो ह॥ चतस्त्रिष्टुभः॥ हि प्रसिद्धः एष
देवः सर्वाः प्रदिशः अनुतिष्ठति॥ व्याप्य स्थितः॥ हि जनो ह प्रसिद्धः ए २४
२५ ष पूर्वः प्रथमो जातः उ स गर्भे अंतः गर्भे मध्ये सः उ॥ स एव ति
ष्ठति॥ जातेपि स एव॥ जनिष्यमाण उत्पस्यमानो॥ प्रि स एव॥ प्रत्य
ङ्॥ प्रतिपदार्थं मुख्याति प्रत्यङ् सर्वतोमुखः॥ सर्वतोमुखाद्युवयवा
पुरुस्य॥ अचिंत्यशक्तिरित्यर्थः॥ ४॥ यस्माज्जातो॥ यस्मात्पुरुषात् पुरा॥
किंचन॥ किमपि न जातमेव॥ पृथ्व्यादि विश्वा विश्वानि सर्वाणि भु
भुवनानि भुवनजातानि आविवेश सर्वं॥ समंताद्भावयामास॥ अंतर्भू
तो एव एषः॥ स षोडशी षोडशावयवो लिंगशरीरी प्रजापतिः॥ प्रज

यासंररात्तोरममाणाः त्रीणिज्योतींषि रुवीह्यग्नीरूपाणि सचैतेसेव
तेप्पा॥येनद्यौः॥येनेपुरुषपाद्यौःउग्राउद्यूमींवृष्टिह्राष्टतोतिशेषः॥
पृथीवीचयेनदृढाइत्यासर्वप्राणिधारणेवृष्टिग्रहणमन्नानि
पादनंचेतिऋतमेहीद्भ्यमेयेनस्वरादित्यमंडलंस्तंभितं॥येननाकः॥
स्वर्गोपिस्तंभितः॥यः अंतरिक्षेनभेसिरजसोजलस्यव्याप्तिरू
परूस्याविमानः॥यिमिता॥निर्मातातंविहायकस्मैदेवायहवि
षाविधेम॥हविर्देमः॥नकस्मैचित्स्यर्थः॥ध्यापंक्त्वैदसी॥यंक्रंद
सिघावापृथीवीव्योपंपुरुषंमनसाअभ्यैक्षेतां॥सोघुसतामे
स्यपरस्परतां॥क्रीहरंयोक्रंदसी॥अवसाहविलक्षणेनान्नेनवृष्टिज
नेकेनतस्तभ्नाने॥प्राणिजातंस्तंभयंतौव्यस्यस्येनस्तंभितेकादिदं॥रेज

श्री

माने॥ रोचमाने॥ स्वर: सूर्य: यत्र द्यावापृथिव्योरुदित: सन् अधिवि
भाति॥ अधिकं रोचते॥ विन्नासस्य निवातं विहायक स्नेह विर्दप्नः॥ आपो हय
द्वहती:॥ यश्चिदापः॥ ह्रूपतिकोन्नेऽनपादीव ध्येय॥७॥ वेन स्तत्॥ वेन
य ऊने॥ वेदितवेदांतरहस्यः तत् अहल्पश्यन॥ पश्यति जानातीत्य
र्थः॥ किंद्दृशं तत्॥ गुहायां रहः स्थाने निहितं स्थापितं दुर्ज्ञेयमित्यर्थः॥
॥७७॥ सत्॥ नित्यं॥ यत्र ब्रह्माणि विश्वं का पिजानं एक नीडं भवति॥ एकमेव
नीडमाश्रयो यस्य तत्॥ अविभक्तमविशेषकारणमेव भवतीत्यर्थः॥
तस्मिन् ब्रह्मणि इदं सर्वं तं जानं॥ समेति च॥ संगच्छेत॥ संहारकाले ॥१५॥
व्येति च॥ निर्गच्छति सर्गकाले॥ स परमात्मा प्रजासु तंत: ओत: च ऊर्ध्व

त्तं तु षुपट इव शरीरं त्वावेन अतु ॥ तीर्यक्त्वं तु षुपट इव शरीरं त्वावेन मो
नष्ट ॥ कीदृशः ॥ विभुः कार्याकारणरूपेण विविधं वर्तते इति विभुः ॥
सर्वस्सपवेत्यर्थः ॥ ८ ॥ अ तत् ॥ गां वेदवा चं धायति विचक्षरयति गां च
वै विदां त्त वेत्ता विद्वान्यं उितो तु क्षिप्अ अमृतं त्त्राश्वतं तत्त्व ॥ ब्रह्म
प्रमोच्येत ॥ अब्रूपात् ॥ गुहा ॥ गुहायां सत् विद्यमानं धामस्वरू
पं बिम्बतं विहितं सर्गस्थिति प्रलयरूपः विन्नतौ किंच ॥ अस्यामृत
स्य त्रीणि पदानि स्वरूपाणि गुहा ॥ गुहायां निहितानि ॥ पदानि सर्ग
स्थिति प्रलयाः वेदाः कालत्वा ॥ ब्रह्मांतर्यामि ति ज्ञाना त्मनो वा ॥
किं च ॥ यः तानि पदानि वेद ॥ ज्ञाता निसपितुः ब्रह्मणः पिपितापर

मात्यअसत्॥ भवन्ति॥परंब्रह्मैवभवतीत्यर्थः॥७॥सनः॥सपरमा
त्मनोऽस्माकंबंधुः॥बंधुवन्मान्यः॥जनयिता॥जनितामंचउतिणि
चोलोपः॥सचविधातारयिता॥सविश्वानिसर्वाणिभूतजातानिधा ॥१
मानिस्थानानिचवेद॥देवाऽअस्यादयःत्वतीयेधामन्धामनि
स्थाने॥ स्वर्गरूपेअध्यैरयंत॥ ॥स्वेच्छयावर्त्तते॥ ॥कीदृ
शादेवाः॥अमृतंमोक्षप्रापकज्ञानंयत्रब्रह्मणिआनशाता॥
॥७५॥ व्यानुवानाः॥अश्नुवतेआनशानाः॥बहुलंछंदसीतिअरोहन ॥७६॥
दित्वेनहित्वेशानचिअभ्यासस्यानुगागमः॥ब्रह्मनिष्ठंज्ञानंप्राप्ताः
संतस्वर्गेदेवामोदंतइतिभावः॥७७॥इदानींसर्वनूनेपघतमस्ति॥सर्व

णि भूतानि मयीति ज्ञानवतः सर्वमेधयाजिनो मुक्तिरुच्यते ॥ किंच ॥
सर्वमेधाग्रहोपि न ॥ ज्ञानेन प्रधानं ॥ ७ ॥ ब्रह्म ज्ञानवतो यजमान
स्याग्निहोत्रादयोपि यज्ञाः सर्वमेधा एव स्युः ॥ परीत्य भूतानी
ति कंडिकास्थां ॥ एवं ज्ञानवान् सर्वमेधयाजी आत्मना जीवरूपेण भूतान्यप्यत्मस
मानयन्नाधिष्ठाता रं परमात्मानं अभिसंविवेश ॥ प्रविशति ॥ ब्रह्मैव भवतीत्यर्थः ।
किं कृत्वा ॥ भूतानि परीत्य सर्वभूतानि ब्रह्मत्वेन विज्ञाय । लोकान् भूरादीन् परीत्य
ब्रह्मरूपान् ज्ञात्वा सर्वाः प्रदिशो दिशश्च परीत्य तद्रूपा ज्ञात्वा ॥ प्रथमजां प्रथमोत्प
न्नां त्रयीरूपां वाचं उपस्थाय । संसेव्य ॥ यज्ञादि कृत्वेत्यर्थः ॥ अपि हि तस्मात्पुरुषा
द्ब्रह्मैव पूर्वमसृज्यतेति श्रुतेः प्रथमजा वाक् वेदरूपा ॥ ११ ॥ परि द्यावा ॥ परि रूप

॥७७॥ सर्गश्लेष्यनेन संबंध्यते॥ सर्वमेधयाजी तत्र ब्रह्म अपश्यत्। पश्यति। तत्र भवस्व
ता। भवति॥ तत आसीत्॥ वस्तुगत्या तदैवास्ति अज्ञाननिवृत्तिरेव दर्शनं भवनं
चेति भावः। किं कृत्वा॥ द्यावापृथिवी लघुः परि इत्यापरीत्य तद्रूपेण ज्ञात्वा॥ लो
कान् परीत्य दिशः परीत्य॥ स्वरादित्यं च परीत्य॥ गुत्स्यं वस्तु पुनः पुनः कथितं चिरा
मारोहतीति पुनरुक्तिः। ऋतस्य यज्ञस्य तंतुं ततिकर्तृतां विततं प्रसारितं यथा त
था विचृत्य समाप्य॥ यज्ञं श्लेषार्थः। तदेवसंतस्तादृग् वा भवतीति श्रुतेः॥ ब्रह्मै
व सन् ब्रह्माप्येति इति श्रुतेश्च ब्रह्मरूपस्य जीवस्याज्ञाननिवृत्तिरेव ब्रह्मा
दिरित्यर्थः॥१२॥ इत उत्तरमृक्त्रयं मेधायाच्यते॥ चतुर्थ्याशीर्याच्यते॥ स
दसस्पति॥ प्रथमा गायत्री लिंगोक्तदेवता॥ अभ्रं सनिं द्रव्यदानं मेधां बुद्धिं च अ ॥७७॥
याचिषं॥ याचे॥ द्विकर्मका॥ कीदृशम्॥ सदसस्पतिं यज्ञगृहस्य पातिं पावकं अ

हुतं ॥ अचिंसम्राक्तिं ॥ इंद्रस्य प्रियं मित्रं । काम्यं । कमनीयं धनमेधार्थिभिः ॥१३॥
यां मेधां ॥ आग्नेयानुष्टुप् । हे अग्ने तया मेधया अद्य मां मेधाविनं बुद्धियुक्तं
कुरु ॥ स्वाहा ॥ सुहुतमस्तु ॥ अस्मायामेधा रजो विविरिति विनिप्रस्य यः । मे
धास्यास्तीति मेधावी तं ॥ तया कयादेवगणा देवसमूहाः पितरश्च यां मेधां
उपासते ॥ पूजयंति ॥ देवपितरमान्या बुद्धिरस्माकमस्त्वित्यर्थः ॥१४॥ मेधां
मे ॥ लिंगोक्तदेवतानुष्टुप् । वरुणो मे मह्यं मेधां ददातु । अग्निः प्रजापतिश्च मे
मेधां ददातु ॥ इंद्रश्च वायुश्च मेधां ददातु ॥ धाता मे मेधां ददातु ॥ स्वाहा । हुत
मस्तु ॥१५॥ इदं मे ॥ मंत्रोक्तदेवतानुष्टुप् । श्रीकामोऽनया श्रीर्याचते ॥
ब्रह्म ब्राह्मणजातिः तत्र क्षत्रियजातिः । इदं इमे उभे ब्रह्मक्षत्रिमे मम श्रि

यअच्युतां॥देवामयिउत्तमांश्रियंदधतुस्थापयंतु॥तस्येप्रसिद्धायेतेतुभ्यंश्रि
येस्वाहा॥स्तुतमस्तु॥चौसमुद्रपार्थौ॥श्रीमेधौविनायस्तासिद्धोप्राथ्यें
ते॥१६॥श्रीमन्महीरस्तोवेददीपेमनोहरे॥सार्वमेधीकमंत्रो॥ह्रीं॥ह्रीं॥श्रीं॥रोऽ
ध्यापईरितः॥॥छ॥॥छ॥सर्वमेधेऽभिषेमसंस्थोऽभिक्षुरसत्रेप्र॥थ
मेऽहनिअस्याजनास्तइत्याघामहोऽअग्नेइस्यंताःस॥सूर्यःसुखंचंद्रकरो
तिलाभंभौमेबुधेजीवक्षितौकिराहुः॥दु:सुखासयंसुखदाभवंतिएका
दशीकोचेभवंतिखेटाः॥१२॥अंगे:चराद्वौगुरुभूमिपुत्रेमंदेदूसूर्यविपदाचरा
हुः॥बुध [illegible] सौभौगवल्लेध्यंसौरव्यंराज्यादिखेटाचविचा
राणीयात्॥१३॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ केतुं कृण्वन् । अग्निर्देवत्या गायत्री ॥ मधु
च्छंदसे हृष्टा नियुक्ता ॥ हे अग्ने चंडषड्भिः सत्वा ओयथाः ॥ उस्रेभ्यो जार
सि त्वं नेतुर्डिन्रूपं उषसः हे उ षपतिं हविर्दद्हं तितेउषंतीऽग्नि
ऐ मूर्कत्तीरोयजमानाः किदृश स्त्वं । अकेतवे अज्ञानाय
नर्पाः मर्याय मनुष्याय केतुं ज्ञानं स्तावन् कुर्वन् । विभ
ति व्यत्ययः । नास्ति पेशाः सुवर्णं यस्य स अपेशाः तस्मै अ
पेशसे मर्याय पेशाः सुवर्णं कुर्वन् ॥ ३१ ॥ एवमग्निं स्तुत्वा
प्यारद्वेलेयो [illegible] द्दन्रपुद्दोपकरणानि चस्तूयंते ॥ जीमूतस्येव ।

पादाता स्त्रआत्मद्रूपं नास्ति शरीरे घे: सेनामुखमसत्यं न्नतियर्मघरे यसरे सतीषु घे:

न्नरह्वा न्नसुतपायु: सं। ग्रामां गानि प्रसच्चं स्तो। तित्रिषु [illegible]: । वर्म

सूपतो। पूत् पद् वर्मीकं वच्च वान्न समघं ग्नं यामा एतौ उपस्थेच

॥११॥ संगेअ ये या। तिस्त्रा पतीकं से नामुखं जीमूतस्यमेघ स्यव जेव

ति। स्वह मा घं तियो चापा। सुता: समद: सं ग्रामा: । मदे: द्वि

पा। मेघस्य समुखं विधुस्त्वन पिन्नु घारा जि यं घा ऽ सेत्वं ।

रवंह समृच्चे तो हे ब्रवीमि। हे वर्मीन्न। अनाविद्ध या। अ दे तत्यात ॥११॥

न्यो शरीराणि चेज्जेयपाशत्रून्नुह त्यो। जयं प्रामुहि। किं चासवर्मतो

महि मा त्यो त्वां पिपर्त्तु पो। त्व यतु ॥२॥ घन्वना गा: । घनु स्तू

पतो। घन्वेना। घनुषा। स्यावपं गा: घेनू जयेम। घन्वना। अ

जिंमा र्गजपेस्त। अंजंतिगछंतियस्मीन्नस्पावाजिर्मर्गःतीव्राउ
याःसमहः संग्रामान्‌धन्वनाज्ञेयम। धनुःशत्रोः अपकामंमनोरथ्याः
न्नावंरत्नोति। करोति। मेकोस्पात्नावोऽपकामं। अव्ययंवित्त
त्तियादिनार्थोन्नोवेऽव्ययीत्नावाः किंच। धन्वनासर्वःप्रस्त्रोत्रं
यमाइद्दशोधनुःप्रत्नावाः॥२॥वद्वंयतीवनुऽ्यास्तृयते।२यंज्या
चेन्‌धन्वनिधनुषिः अधिचिततांउपरीविस्तारीतास्ततीशिंजे।
अव्यक्तशब्दंकुरुते। शिजिअव्यक्तेशब्दे। अदादिः। इदिनुम्‌
धातोरितिनुम्‌। काइवांघोषवाघोथाघोषाकामिनिकामुक

२॥
रैं ज्ञनायाप्यक्तं वदति। एवमिपमपि। कीदृशीड्या। समनेनसंया
मेपारयंती। पारतो स्कर्मसमाप्तौ अन्तःसंग्राद्दुत्तरयंती।
चिंत्रयंकुर्वतीयर्थेः इयंका। याड्याकरी आमनीगंति। आरुष
सतीयोडुः प्रत्यर्थमागछति। यडुः लुकिगमरूपं। कीदृशी ॥२॥
उष्से दपेतेव दंपेतीव। वक्रुमिछतीव। अन्यापिवक्रुमिछकां
ंप्रसागघति। प्रियंसखापंड्ष्टंमित्रंबाणरूपंपरिषस्वजना
ना। आलिंगंती। स्वंजे। शानचिशपः क्लोसती द्वित्वं इत्यादप्र
रणः॥४०॥ते आचरंती। यूनुः कोटीरत्नयतो। ते प्रसीद्धरमेअ

त्रीं आत्म्यौ चनुः को टीउपस्थे उत्संगे मध्य गोगे । बिन्दतां
धारयतां । शरमितिषशः । तत्र दृष्टांतः । माता पुत्रमिव । य
था ननीपुत्र मुत्संगे बिभर्त्ति शत्रून् अपवियतां ताड
यतां चाकीर्दृश्यौ आत्न्यौ आचरंती । आचरंत्यौ आगच्छयौ ।
धानुष्कं प्रति तत्र दृष्टांतः । समानायोषाइव । वचनव्यत्ययः स
माना । समानं एकपतिगतं मानो ययोस्ते समनसे । वित्त
तौ डी हृ शः । समचित्ते योषा । योषस्त्रियौ यथा कांमाग
छतः संविदाने । संविदाते ते संविदाने ।

समोगमीयादिनाशानच्। परस्परं संकेतं कुर्वीते। अभिचानू शत्रू
न्यतिविष्णुष्कुरंतीटंकारं वंकुर्वाते ॥४५॥ बकीनां पिता। इषुधिः
स्तूयते। यइषुधिस्तु णांबकीनां इषुणां पितापालकः। यतो बा
२ णान्धरति। अस्यपृष्ठे चेवकुः पुत्रः। बाणसमूहः पुत्रस्था २
नीयः। पाल्यमानत्वात्। पुरून्बहून्त्रायते इति पुत्रः। स
इषुधिः समना। संयामान्वगत्य इत्यांचिश्चाश्च रणानि।
चिन्त्येति शब्दं करोति। शब्दानुकरणमेतत्। बाणतूणानि

काम्यमाणे चिश्चेतिशब्दो भवति। च पुनः प्राङ् इषुधि
धानुष्कनिष्ठ निन द्वौ बद्धौ पिप्रस्तौ अनुज्ञातः सर्व्वस
र्वाः पृतनाः जयति। शत्रुसेनापराजयति। किदृशीः पृतनाः
संकाः संकाः सचेतः सपृचीर्द्धाकिरति रियास्को क्तेः सचेतः किर
तेर्वाक्यपं। सचंते संबध्यंते संकीर्यंते वाया वायासुताः संकाः।
विधद्योतः कारकाणि भवंति ति तिवच नादिषु चेः कर्त्तच्यो। म२॥
रथे तिष्ठन् अर्द्धनसारथिरई नरश्मयः स्तूयंते। जगती।
जगती यं। सुषारथिः शोभनः सारथिः यत्र यत्र प्रदेशकामय

रं गच्छति। मया तत्र गंतव्यमीती॥ तत्र तत्पुरो वर्तमानानां वाजिनो न प
तिष्ठापयति। कीदृशः। रथेति श्रुन्वा तं सूतम इति शेषः॥ रः। तानेव रश्मयः सू
यंते हि जनाः अनीक्षमाणो रश्मीनां महिमानं समदृशा लाग्यं पपंप नायत। ४
४ सूतस्य परश्मयः पश्चाद्धृतमानानां संततः सनोप्य चितं तंत्रनुपंति। अनु
गम्य लोकितावश्यतीर्नं कुर्वंतीत्यर्थः। पन सूतो गुप्रचूप विचिक्षिपत्ति प
तित्य ओपदस्याय त्रस्य पातासेने लोदा। अभ्यंतरीं ब्रानघोषानू। अभ्याक
यंते। रथाः अश्वाः पोतोः स्तेपषी वृषपा एपोस्ववाराः तो ब्रानघो
षान् जयमयेपति शकानूस एवते। कुर्वंति। अभ्या अपिरथात्तिः र
थैः सह वाजयेते। मध्यंतः संतः स्त्री ब्रानघोषानूरुपाशा वदानकुर्वंति।

शत्रून् द्विसांति नाशयंति च। कीदृशाः अश्वाः त्रपदैः पदखै:
खुरैः अमित्रान् रिपून् अवक्रामंत आक्रमंतः। अनपव्ययंतः।
व्ययक्षेपे। अदंत चुरादिः। अपव्ययंतीति अपव्ययंतः॥ अमा रथ
वाहनं। शकटहारा रथः स्तायंते। अस्यानसो रथवाहनं नाम
। रथं वहतीति रथवाहणं। वा ऊतपे येन सिरथ स्यारोप्यमा ण
चात। तथा स्य हविः हविर्द्धानं नाम। एषा स्यादित्यादुत्तराद्वैलो
पः। अस्य पोद्धुर्वर्मं आप्रु धेयं निहितं स्थापितं। तत्रानासिवयं रथं
उपसदेम। उपसादयामः। कीदृशं रथं रण्यं। सुखकरे। कीदृशा व
यं विः विश्वाहा सर्वत्रा। सुमनस्यमानाः। शोभनं मनो येषां ते सुमनसः।

असुमनसः।सुमनसः भवंति सुमनस्यते। भृशादिभ्यो भुव्यच्वे
श्चेरिति क्यङ्। ततः शानच्। अनोः कुजन्चित्त्वाद् इस्य दीर्घः। तच्चेयस्य
५ संहितायां निपातस्य चेति दीर्घः।१५९। स्याद्दुषेः सदः। रघ्यगो ५
पानूस्तोति इदृशा नरा अस्माकं रघ्यगोपा रोनवं वित्येति शेषः।
कीदृशाः। स्याद्दुस्सस्सदः। स्याद्दुःसुरथं प्रयातय्यासंसीदंतीति स्या
द्दुःसे सदः। पितरः। पांतीति पितरः। रक्षितारः। वयोधाः। वयोऽन्नं
आयुर्वा दधातीति धाञ्धारणपोषणयोरिति वयोधाः। स्वछन्दश्चितश्च पदं। स्वछ
न्दसं धीयं तेसेव्यंते स्वछन्दश्चितः। कर्मणि क्विप्। अजुक् सप्तम्याः।

द्वेष सत्याश्रय पूर्ण योग्याः। दुःखनाशक स्थातु। यद्वा सप्तमी
द्वितीया पार्थे। इच्छन्त्ययंति इच्छु प्सितः। दुःखे प्राप्यापि स्वामि
सेवनपराः। शक्तिवंतः। शक्तिः सामर्थ्यं आयुधं वा अस्ति ये
षां ते अग्निरश्मिमतीयादि प्रातिशारव्य रत्नेषु। शक्ति श
ब्दस्य दीर्घः। गंभीराः। गंभीर वक्त्रा गंभीरवज्ञाः स्वा। चित्रसे
नाः। चित्रनानाविधा सेना येषां ते। इषुबल्याः। इषनिर्वी
र्य्यौ बलं येषां ते। अमर्षाः। मर्षो मर्षो न भवंतीत्यमर्षाः।

कठिनां गाढउग्रशासना वा। स तो विराइत्येकं पदं। सतोऽध्यमे
६ चयाजिनो वीराः शूराः। पद्धास्य तो विद्यमानस्य वलस्य वि ८
राः प्रेरकाः विविधमीरयंतीति वीराः। पृष्का अलुक्। उरपः
विशालाः। पृथु उरघनोऽरस्काः इस र्थः। व्रातसाहाः। व्रातान्
समूहान् सहंते ते ऽभिभवंतिते व्रातसाहाः। पचाघुच।
अभिमातिपृतनैस्यादिना सत्त्व चेतासहते कपधाहीर्घः। ८५।
ब्राह्मणः सः जगतीलिंगोक्तदेवता। ब्राह्मणः सो ब्राह्मणानो

स्मान् पांतु र सं तुः। पां चित्यस्य। र्थेव शाद्व चन व्यत्ययः कार्यः।
पितरश्च पांतु। कीदृशाः। सोम्याः सः। सोम्याः सोमसंपादिनः।
सोमपानयोग्या वेत्यत्रयोर्विशेषतः। द्यावापृथिवी। द्या
वापृथिवीनः पाता। कीदृशौ। शिवे। कल्याणकारिण्यौ। अनेहसा।
अनेहसो। नास्तिएदो अपराधोपयोस्तौ। अपराधनिवृत्तिं
के। किं चापृषास्तृपौनो ऽस्मान् दुरितासापासातु। एवं प
रोदेशेण त्वो प्रत्यदसमाहाहे रुताव्रघः रुतंसुसंवावर्द्धयंति
ति रुतव्रघोस्त्वोः संहितायां रुतस्यहीर्घः। रदारसता

७
५९

स्मान् । वचनव्यत्ययः । मा किः मा कश्चन अघशंसः पापी नो
स्माकं ईशत ऐश्वर्यं माकरोतु । वयं दुष्टवशा मा भूम सर्वथा । अ
घं पापं शंसति वक्ति प्रकाशयति वा अघशंसः दुष्टः । ईशतेति व
चनव्यत्ययः ॥ ७ ॥ सुपर्णं वस्ते । द्वाभ्यामिषुं स्तौतीति । आद्या त्रि
ष्टुप् । अन्यानुष्टुप् । पादेषु सुपर्णं पक्षिपिच्छं वस्ते । परिधत्ते । व
स परिधाने । शोभनं पर्णं पिच्छं यस्य स सुपर्णः पक्षी तस्य
विकारः सौपर्णं तच्छरस्य वन्निगमा भवंतीति यास्कोक्तेः सु
पर्णशब्देन तत्संबंधि पिच्छं गृह्यते । बाण पुंखपिच्छस्यारोप्यमाणत्वात् ।

७

किंच। अस्माद्देषोद्गतः फुल्लं मृगः। मृगपतेऽन्विष्यतिरिपून्
हंतुमिति मृगः। मृगमार्गीति चुरादिरदंतः। पचाद्यच्। मृगो मृगप
तेरितियास्कः। शल्यं हि वेध्यं मृगयते। किंच। योऽइषुः गोभिः
गोविकारैः स्नायुभिः सन्नद्धापद्धा। प्रसूता धनुष्येता प्रेरिता
सती पतती। शत्रुबलमभि गच्छति। किंच। पचेन रो यो द्वारः
संद्रवंति च संम्यक् गच्छंति। विद्रवंति च। विविधं प्रसरंति चौ
समुच्चये। तत्र रणोऽइषवो बाणाः अस्मभ्यं शर्म सुखं यंसन्
यच्छंतु। यमुपरमे। लेटि तिपः इतश्लोपः। आगमसिद्धं दूलं लेटि ति
सिबागमे यंसन्निति रूपं। सुखं ददतु। म्या। त्रेभीति। त्र अंतः स

रत्लाईति गीतिर्यस्याः सात्रजीतिः। टिल्लोपश्चार्षः। हे रत्नजीते स्व-
नुगामिनि हे इषा नोऽस्मान् परिवृङ्धि। परिवर्जय। अस्मासु
८ मापतेत्यर्थः। किंच। नोऽस्माकं तनूः शरीरं अश्मापाषाणतु- ८
ल्या दृढास्त एवं तु। सोमो नोऽस्मान् अधिब्रवीतु। अधिकाञ्च स्तु।
अदितिर्देवमाता शर्म सुखं यच्छतु ददातु॥४॥ आजंघंति।
स्त्र नुपूर्व। कशा सा यंते। अजगतौ क्षेपणे च। अश्वाः अज्यंते क्षि-
प्यंते यया सा अश्वाजनी। हे अश्वाजनि कशे समत्सु संग्रामेषु
स्थं अश्वान् चोदय। प्रेरय। जे यापकीदृशा न श्वान्। प्रचेतसः। प्रकृ-
ष्टं रंचेतो मनो येषां ते। हे कशे यथा च पाश्वा। वाराएपां अश्वानां

सानु।सानन् निसानुतुल्यानि मांसोपचितांगानि आघ्नं घ्नंति।वच
न व्यत्ययः आघ्नैं घ्नंति।ताडयंति।जघनान्।कटिभागान्।उपजी
घ्नतो।निघ्नंति।तुरंगारोहा पयया म्यान्नु वशा।यंति स्वात्यम म्यान्नोर
पेत्सर्यैः।१५४।अहिरिवा।हस्तघ्नः स्तुपतेः सपावितः नः हस्तोस्ति
तो हस्तघ्नः खेटकः।पद्वाहस्तौ हंति प्राप्नोति हस्तघ्नः।प्रको
ष्ठत्राणं पुमांसं मां विश्वतः सर्वतः परिपातु रक्षतु।किंभूतो ह
स्तघ्नः।विश्वा।विश्वानि सर्वाणि वयुनानि ज्ञानानि विद्वान्
जानन्नात था।पुमान् पुंस्त्वयुक्तः।मत्तरस्य यथेः।यो हस्तघ्नो नो

गेःस्य शरीरावयवैः सह्या बा ऊंपयेति हस्तं वेष्टयति। कइव। अहि

रिव। यथा अहिः सर्पो भोगैः स्वदेहैः हस्तादिकं वेष्टयति। कीदृ

शः आयां हतिं बोतां शत्रुप्रेरितं परीबाधमानः निवर्त्तयन्। खेटक

पक्षे। प्रकोष्ठत्राणपक्षे तु ज्याया हतिं प्रहारं निवारयन्। ज्याघा

तस्य निवारत्वात्॥५१॥ वनस्पते वीड्वंगः। तिसृभिः रथो देव

ताः। हे वनस्पते वनस्पतिविकार काष्ठमय रथ। त्वं वीड्वंगः

मः। त्वं वीड्वंगो दृढांगो भूयाः। वीड्वंगानि यस्य। की

दृशः। अस्मत्सखा। अस्माकं मित्रभूतः। प्रतरणः। प्रतरणः।

त्रतरति संग्रामपारं गच्छति प्रतरणः। स वीरः शौ ञ्जनो वीरो रथी
पत्रा। किंचाहरस्य। यतः त्वंगो प्ती गोचिकारैः वर्म्मणी: सन्न
द्धो बद्धोऽसि। अतो वीडस्य। आमानं स्तेन्मया। किंचातेतवा स्ख
तारोदारथीऽसे त्यानितव्या रिपुघनानि जयतु द्विपाद्पूरणः ॥
॥९२॥ दिवः पृथिव्याः हे अघपौ त्वं हवीषा। हत्यारथ्यं यत्न
कीदृशं रथे। दिवाद्युलोकात् पृथिव्यान्त्रभैः सकाशात् पर्यु
द्धृतं समंताद्धुद्धृतं ऊज स्तेजः न्तेथा। वनस्पतिभ्यो वृक्षेभ्यः।
पर्याभृतं समंताद्धृतं आनीतं सह वल्लं तथा। अपां जलानां

१० ॐ नमानंतेन्नः सारत्तं तं ॐ नबलतेजसोरिति घातारन्येभ्यो
पिहक्षांतरतिमनिनः। ॐ नयति बल्लिनं करोतिसो नमाातंघा
वान्तेमिवद्वेनलनांतेज न्यतुष्टयेन निर्मितमिम्यथाःत १०
थागोगोत्रिः करोतेः प पाविन्तं वेष्टितं। तेजा निर्मितत्यात्। पद्मा
गोत्रिमो चर्मवेष्टितं तथाइं उस्य वस्त्रां। इंदवस्त्राज्जातं इस्य
२६ र्थैःा रंड्रोपस्तव्र न्नाय वस्त्रं प्रनहोस्ता हाव त्रे शरीरकार्टीन्येनेप्र
तीहतंचतुर्द्धीजातं [illegible] ःइवोपदाद्वे [illegible] पूपः। स्प्यः। रथ्यः। श
रम्येति। चतुःखंडाःत त्रयुपस्फ्याविप्रे गृहीतोा रथशरोन

पैरितिष्कृतिकथानुसंधेया। इंद्रोह वज्रात्यपवज्रं वजहारेत्यपञ्च
म्यरथस्तृतीयमीयत्ति धापुरधेनचशरेणचेतिराजन्यबध
स्प२ बद्दतिस्कृते॥५२॥ इंद्रैव वज्रः। हे देवासत्वं हव्यानि हविंषि प्रति
गृभाय प्रतिगृह्णाण कीदृशः। यं इंद्रस्य वज्रः। वज्रोयन्त्वा
तू। मरुतां अनीकं मुखं मुख्यः। देवानां जयप्रापकत्वात्। मित्र
स्य देवस्य गर्भः। गीर्यते स्तूयते गर्भः। गृणाते र्भ प्रत्ययः। स
यैणा स्तूयमानः। वरुणस्य नाभिः। नभ्यते अरिर्हन्यते अनेनेति
नाभिः। न भीहि सापां इ प्रत्ययः। वरुणस्य हननसाधनं।

मोऽस्माकं इमां ह व्यवहा तिं ह विभो हानेनुषा पाः। सेवुमानः। से
मामियत्रुसोचिनोपचेस्याद्ग्रहस्तीमतिसंधिः। ग्रन्थाय।
९१ ग्रहीतेई लिः। स्त्रः शान ज्ञो विसनुयतो छं दसि शायजपी ९१
तिहोपरेभ्यस्तपसयस्य शानजादेशः। हस्यनाभ्यो। ५म। उप
ष्यासप।। ति स्वः स्व चोदुं हुत्तिदे वसाः। हं दुं दु ने स्व चंपथी
वीउत घां अंतरि समपिउपष्यासया। उपशब्दस्य। ष्यसिः श
ब्दार्थः। विष्ठितं विविधंस्थितं जगत्। स्थावरं जंगमात्मकं वि

श्चंपुत्र चाबऊ घाते त्वां मनुतां जानातु। दुंदुभिर्नदतीति। स त्वं दू
रात्। दवीयः अतिदूरं शत्रून् अपसेध। अपगमय। अत्यंतं
दूरं दवीयः स्थूलदूरेति रेफलोपपूर्वगुणौ। कीदृशस्त्वं। इतोद्
वैर्वच सदूतः। प्रीतिपुतः। ५५। आक्रंदय हे दुंदुभे त्वं बलं शत्रुसे
न्यं आक्रंदय। रोदय। पलायय घं मदीयाः सर्वे हताः इत्यादि
हीन खं कारयेस्य घं। नोस्माकं कैजस्तोतः। आ घाः। आघेहिदेहि।
दुरिता। दुरितानि पापानि बाधामानो निराकुर्वन्नू सन् निष्ठनि

ति। शब्दं कुरु। स्वान शब्देचु रादिरदंतः। किंच। इतो स्मत्सेनायाः।
सकाशात् दुष्टुनाः। उ छुनः। दु शात्ये तेश्यान स्च दुष्टीनः तान् १२
दुष्टान् स्तुनस्च सदृशान् शब्देन अपत्रोध्य। नाशपत्रोध्यति
१२ नशिनार्थः। पतः त्वं इंद्रस्य मुष्टिरसि। मुष्टिवद्दंगतोसि। अ
तोवीडपस्च। आत्मानमस्मान् दृष्टप। पध। आमः। हे इंद्र अमः
शत्रुसेनाः। त्वं ओ अजत्। सं मंतात् परीत्विपा अजगति क्षेपणयोः।
पतो इंदुदुभिः केतुमत् ब्रह्मावदय घातधावा वदीती। असंत
नदति। अतइमा अस्मत्सेनाः प्रयावर्त्तेपा। जपत्रापय्य

स्या नय। किंचानोस्माकं नरोपाधाः संचरंति। निर्भयाः सं
चरंतु। कीदृशा नरः। अश्वपर्णाः। अश्वस्येव पर्णं पतनं येषां ते।
किंच। अस्माकं रथिनो रथपरस्था जयंतु। युद्धे जयं प्राप्नुवं
तु॥५७॥ आग्नेयः हवग्रीवः। अश्वमेधेष्वतिरिक्तो द्विवचे
वैवं तेषु कादृशीन्यावाल्मतित तेषां कादृशीन्योः पशोर्वस्ता
देवताश्चक्रेडिकादपेनोच्यंते। तेन मानिवासणवाक्यानि
द्रव्यदेवताप्रतिपादकानि न तु मंत्राः। हवश्चाग्नीवापस्य सह
वग्रीवः पशुरागेयाग्नीदेवस्य। मेषी सारस्वती सरस्वतीदे

वता कारव त्रुः पिंगलवर्त्ताः पशुः सौम्यः सोमदेवत्यः ३ श्या
मः हृक्ष्व वर्त्ताः पौष्णः पूषदेवत्यः ३ शितिश्यामं पृष्ठं यस्य स
शितिपृष्ठो बार्हस्पत्यः बृहस्पतिदेवत्यः ४ पा शिल्पा विचि १३
त्रवर्त्तौ वैश्यदेवः ।

[OrderDescription]
,CREATED=02.06.20 16:47
,TRANSFERRED=2020/06/02 at 17:01:04
,PAGES=102
,TYPE=STD
,NAME=S0003065
,Book Name=M-2977-SANHITA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF

FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF

FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF

FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF

FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF

FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF

FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF

FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,